Batı Klasikleri

PROTAGORAS

Eflâtun

M.E.B.

Eflatun
PROTAGORAS

BATI KLASİKLERİ

PROTAGORAS

Eflâtun

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 892
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 160
Batı Klasikleri : 20

Kitabın adı
PROTAGORAS
Yayın Kodu
97.34.Y.0002.558
ISBN 975.11.0245.6
Baskı yılı
1997
Baskı adedi
5.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
9.12.1994 tarih ve 7966 sayılı yazıları ile
dördüncü defa 5.000 adet basılmıştır.

CATVLLVS

Batı Klasikleri

PROTAGORAS

Eflâtun

Çeviren
Prof. N. ŞAZİ KÖSEMİHAL

İstanbul 1997

Eski Yunan özel isimlerinin yazılışı hakkında not

Yunan eserlerinin tercümesinde tanrı, insan ve memleket isimlerini, asıllarındaki imlâya uygun bir surette yazmayı muvafık bulduk; bunun için de bugün Avrupa milletlerinin hemen hepsinde kullanılan transcription usulünü aldık. Yunancanın her harfi, aşağıdaki cetvelde gösterildiği gibi, tek veya çift harfle karşılanmıştır. *Th* ve *kh* gibi, çift harfleri kullanmaya lüzum vardı; çünkü Yunancanın Θ sını da, T ını da *t* ile gösteremezdik, ikisini ayırmak zaruri idi. X için de sadece *h* harfini alsaydık Yunancada sesli harflerin önüne bazan gelen ' işareti ile karışması kaabildi.

Ph çift harfine gelince, Yunancanın Φ harfini Avrupalılar ötedenberi böyle gösterirler; vaktiyle Romalılar da öyle göstermişlerdir; demek ki o harfin telâffuzu Romalıların *f* harfinin telâffuzuna tamamiyle uymuyormuş.

Romalılar ve bugünkü Avrupa milletleri yunancanın Ξ harfini de *x* ile gösterirler; fakat *x* harfi bizim alfabemizde yoktur: onun için bunun yerine *ks.* çift harfini kullanmayı daha münasip bulduk.

Yunanca isimlerde *y* harfi sessiz değil, sesli harftir ve Yunancanın Y harfini gösterir; *ü* okunması lâzımdır. Mamafih bu telâffuz mutlak değildir; bugünkü Yunanlılar onu *i* okumaktadırlar.

Çift sesli harfleri de gene çift olarak gösterdik. Ancak *ov* yerine yalnız bir *u* koyduk; bu, şimdiki milletlerarası transcription'da da böyledir.

A	A	H	E	N	N	T	T
B	B	Θ	Th	Ξ	Ks	Y	Y
Γ	G	I	I	O	O	Φ	Ph
Δ	D	K	K	Π	P	X	Kh
E	E	Λ	L	P	R	Ψ	Ps
Z	Z	M	M	Σ	S	Ω	O

ÖNSÖZ

İ.Ö. 427-347 yılları arasında yaşıyan Platon'un elli yıla yakın bir yazarlık hayatı vardır. Bu zaman içinde otuzdan fazla kitap yazmış, hepsi de günümüze gelmiştir. Özellikle şu son kırk elli yıl içinde bunları tarih sırasına göre düzenlemek birçok bilginleri uğraştırmış, sonunda kesinliğe çok yaklaşan bir sonuca varılmış gibidir. Bunların burada tarih sırasına göre adlarını sıralıyacak değiliz. Yalnız şunu belirtelim: Platon'un yapıt (eser) ları kaba bir sınıflamayla en aşağı üç döneme (devre) ayrılır.

1 — Gençlik
2 — Olgunluk
3 — Yaşlılık

Platon gençlik kitaplarında daha öğretmeni Sokrates'in etkisinden kurtulmuş değildir. Fikirler kendinden çok Sokrates'indir. Bundan ötürü bunlara "Sokratik" yapıt (eser) lar denir. Dilimize çevirdiğim Protagoras adlı ikili konuşma (dialogue) Platon'un gençlik dönemi yapıtlarının sonuncusu ve en ünlüsüdür. Protagoras, "Sokratik" kitaplarının bir özeti de sayılabilir. Çünkü "Sokratik" yapıtların çoğunda erdemin (fazilet) öğeleri (unsur) ayrı ayrı incelenmiş, ama "Protagoras" da bir bütün olarak ele alınmıştır.

Platon olgunluk döneminde artık kendi öz fikirlerini ileri sürdüğü, Sokrates'in etkisinden büsbütün kurtulduğu görülür. Bu dönemin en ünlü yapıtı "Şölen" dir. Yaşlılık dönemi yapıtlarında da artık o eski ateş kalmamış, yerini aklın tellerini sonuna kadar geren çok sağlam bir mantığa bırakmıştır. "Devlet" bu dönemin en ünlü yapıtlarından sayılır.

Platon "Protagoras" da bize İ. Ö. 5. yüzyılın son yarısını, Atina'nın her yönden en parlak dönemini canlandırır. Bundan ötürü, yapıtı derinliğine kavramak istersek İ. Ö. 5. yüzyılda eski Yunanelinin toplumsal yapısına şöyle bir göz gezdirmek yararlı olur.

İ. Ö. 5. yüzyılın başında Yunanistan'da önemli devrimler olmuş, aristokrasi yıkılmış yerine demokrasi geçmiştir. Devrimlerin etkisiyle ötedenberi kutsal, değişmez sayılan törelerin, âdetlerin, geleneklerin birdenbire çöküvermeleri, ruhlarda kuşku, sarsıntı, doldurulmaz bir boşluk doğurmuştu. Yine İ. Ö. 5. yüzyılın ilk yarısında Yunanlıların Perslerle kırk yıl kadar süren sürekli savaşları ruhlardaki bu kuşkuyu, sarsıntıyı, kötümserliği büsbütün artırmıştı. Beri yandan tabiat filozoflarının, Thales'den beri sürüp giden evrenin ilk ilkeleri (arkhe) üzerindeki araştırmaları boşa çıkmıştı. Gerçekten bu filozoflar evrenin ilk ilkesi üzerinde uyuşmak şöyle dursun; tersine birbirlerine taban tabana karşıt sonuçlara varmışlardı. Bu durum ruhlardaki kötümserliği, artık sınırlarının sonuna götürüyordu. Tam bu sıralarda bu kötümser ruh halini bütün çıplaklığiyle ortaya koyan, bir de sofist denen birtakım düşünürlerin yetiştiğini görüyoruz.

Bunların en ünlüleri Protagoras, Gorgias, Hippias, Prodikos v. b. larıdır. Sosyal yapının kuşkularını, sarsıntılarını belirten bu sofistlerin başında gelen Protagoras herkesce kabul edilebilecek genel hakikatlerin olamıyacağını söyliyerek "Hakikatin ölçüsü kişidir." fikrini ileri sürer. Öyleyse Protagoras'a göre herkesce tanınabilecek hakikatler yok demektir. Biri için hakikat olan bir başkası için olmıyabilir...

Gorgias, Protagoras'ın bu fikrini daha ileriye götürür, şöyle bir sonuç çıkarır: "Mademki hakikatin ölçüsü kişidir, hakikat kişiden kişiye değişiyor demektir. Öyleyse bunların hiçbiri hakikat değildir, hepsi yanlıştır." Böylece Gorgias felsefesi de tam bir hiçciliğe (nihilisme) varmış oluyor.

Doğal (tabiî) ve kurulmuş (mevzu) diye iki çeşit kanunun varlığını ileri süren Hippias özellikle kurulmuş kanunlar üzerinde durarak şöyle der: "Doğal kanunlar tabiata dayandıkları için değişmezdir. Kurulmuş kanunları ise insanlar ortaya attıklarından tamamiyle uydurmadır. Bunlar zamana, mekâna göre değişir, bundan ötürü de bu kurulmuş kanunlar insanların başına musallat olmuş bir belâdır. Zorla insanları çığrından çıkarır."

Böylece sofistler bu felsefeleri ile toplumda esen kötümserlik havasını artırmaktan başka bir şey yapmamış oluyorlardı.

Böyle bir durumda, ölmeye yüztutmuş kuşkulu, sarsıntılı, kötümser ruhlara inanç verecek, onları diriltecek bir kurtarıcı gerekliydi. İşte tam bu sırada yalnız felsefe tarihinin değil, insanlık tarihinin de eşsiz kişilerinden biri sayılan Sokrates imdada yetişiyor.

İ. Ö. 469 - 399 yılları arasında yaşıyan Sokrates sofistlerin tersine, ilkin herkesce tanınabilecek hakikatlerin mümkün olabileceği fikrini savunur. Bu amaçla anlamları bilinmeden gündelik dilde her gün kullanılan tinsel (mânevi) kavramların, özellikle ahlâk kavramlarının sağlam, sarsılmaz tanımlarını bulmaya çalışır. Böylece Sokrates tinsel dünyamızın, âdeta bir "değer biçici" (muhammin) si olur. Pırlanta, inci, zümrüt, halı gibi değerli eşyası kendimize malederken bir "değer biçici" ye başvurmaz mıyız? Tıpkı bunun gibi kişiliğimizin gelişmesinde en güçlü araçlardan biri olan tinsel (mânevi) kavramları, kendimize malederken de aynı titizliği kat kat fazlasiyle göstermemiz gerekmez mi? İşte Sokrates'in insanlık tarihinde bunu ilk kez var gücüyle etrafındakilere duyurmaya çalıştığını görüyoruz.

Platon'un "Protagoras" adlı bu yapıt (eser) ında konu erdem (fazilet) dir. Tartışma özellikle Protagoras'la Sokrates arasında geçiyor. İkisi arasındaki fikir karşıtlığı da açıktır. Sokrates matematik bir ke-

sinlikle hakikate ulaşmak; Protagoras da pratik değeri olan şöyle böyle bir hakikatle yetinmek eğilimindedir. Fikirlerindeki bu karşıtlık elbette aralarında bir yöntem (metod) farkı da doğuracaktır. Nitekim Sokrates'inki dialektik, başka bir deyimle kesin bir ispat yönetimi ise; Protagoras'ınki masal, söylev gibi birtakım inandırma yöntemleridir. İşte bütün yapıt boyunca Platon'un bu iki karşıt düşünüşü, yöntemi ne büyük bir ustalıkla çarpıştırdığı görülecektir.

Protagoras, Alfred Croiset ile Emile Chambry'nin Fransızca çevirileri karşılaştırılarak Türkçeye çevrilirken, İngilizce, Almanca çevirileri de göz önünde tutulmuş; gerekince de antik dil uzmanlarına başvurulmuştur. Ayrıca Croiset'nin çok dikkate değer bulduğum çözümlemesini de kitaba ekledim.

"Protagoras'ın ilk Türkçe baskısı 1940 da, ikinci baskısı klâsikler serisinde 1943 te yayınlanmıştır. Kitabın birinci baskısında bir "Önsöz" ümle A. Croiset'nin çözümlemesi yer almış, ikinci baskısında bu "Önsöz" le "Çözümleme" kaldırılmıştı. Üçüncü baskıda bunlara yeniden yer verdim. Dilimizin yirmi yıllık hızlı gelişmesine ayak uydurmak için de çeviriyi baştan aşağı yeniden elden geçirdim.

Nurettin Şazi KÖSEMİHAL

ÇÖZÜMLEME

Protagoras her şeyden önce eşsiz bir sanat yapıtıdır. Sofistlerin en ünlüleriyle Atinalıların en aydınlarının fikirlerini tartışmak için toplandıkları, söz sanatının bütün inceliklerini belirten fikir oyunlarına tinsel (mânevi) güzelliklere sahne olan, zengin bir evin içini canlandırır. Böylece Protagoras, bize Atina hayatının en parlak görünüşlerinden birini ince bir duygululukla, doğrulukla gözümüzün önüne getirir.

Felsefe bakımından Protagoras, Platon'un temel ikili konuşma (dialogue) larından değildir. Tartışma konusu erdem (fazilet) in özü ve bilimle ilişkisidir. Fikir baştan aşağı Sokrates'in anlayışına göre geliştirilmiş, araya Platon'un görüşleri karıştırılmamıştır. Tartışma, Lakhes ve Kharmides'in bazı sahifelerine de çok benzer. Yalnız biraz daha kesindir, bireşim (synthèse) bakımından da biraz daha olguncadır. Yapıtta diyalektik tartışma önemlidir ama kitabın kısaca bir parçasını kaplar, büyük parçası Protagoras'ın birbirini izliyen söylev ve ara sözlerine ayrılmıştır.

Tartışmanın Sokrates'in anlayışına göre gelişmesi, Platon'un kendine özgü düşüncelerinin hiç işe karışmaması, yapıtın Platon'un gençlik çağlarında yazıldığını göstermeye yeter. Yapıtın başından sonuna kadar — baştaki konuşma çıkarılırsa — hikâye biçiminde olması da bizi aynı sonuca götürür. Bir yandan da yapıtta görülen olgun sanat taşkınlığı, yazıştaki zenginlik, Platon'un canlandırdığı, ustalıkla yönettiği kişiler, her tarafa yayılan canlılık, incelik, yapıtın başından sonuna kadar güvenle geliştirilmesi, Platon'un acemilik çağından sıyrıldığını, o çok parlak olgunluk

çağına ulaştığını gösterir. Ama gene de kitabın kesin tarihini belirtmek pek mümkün değildir.

Şimdi yapıtın, üzerinde durulmaya değer özelliklerinden bazılarını daha yakından inceliyelim. İlkin gerek kişilerin tanıtılmasında, gerek yazı boyunca görülen düzen ve gelişimde olgunluğa ulaşan bu ikili konuşma (dialogue) sanatından işe başlıyalım.

KİŞİLER

Kallias'ın evinden çıkan Sokrates, konuşmayı senli benli bir davranışla açan, adı sanı bildirilmiyen bir dostiyle karşılaşmaktadır. Sokrates Kallias'da geçen tartışmayı, işte bu arkadaşına anlatacaktır. Protagoras'da girişi sağlıyan bu kısa parça "dramatik" biçimde yazılmıştır, gerisini Sokrates'in hikâyeleri sarmıştır. Niçin hikâye biçiminde yazıldığı da açıkça görülmektedir. Platon, bu sayede yapıtına tasvirler katmakta, çeşitli renk ve hareket oyunları sağlamaktadır. Bunca ince tartışmaları anlatan uzun bir hikâyeyi ezbere harfi harfine tekrarlamak gerçi aklın alacağı bir şey değildir, ama Platon bir bu noktada bizi kesinlikle uzlaşmaya zorlar, biz de bunu rahatça kabul ediveririz.

Sokrates, ilkin sofistlerin ateşli hayranlarından genç sevimli Hippokrates'in, Protagoras'ın geldiğini kendisine bildirmek sonra da alıp götürmek için sabah karanlığı nasıl uyandırıldığını, nasıl Kallias'ın evine götürüldüğünü anlatır. Sofistliğin değeri sorununa dayanan bu hikâye doğal (tabiî) lık, canlılık bakımından çok güzeldir.

Sokrates'le arkadaşı, Kallias'a gelirler, ama eve girmek kolay olmaz, kapıcının epeyi eğlenceli bir direnciyle karşılaşırlar. Anlaşılan kapıcı sonu gelmiyen yabancı akınından usanmış olacak...

Artık ikili konuşma (dialogue) nın kişileri toplanmıştır. Sokrates sofistleri bize tanıtmaktadır. Bir yan-

da sofistler kıralı Protagoras, rakipleri ve meslektaşları Hippias, Polos, Prodikos ile bir arada. Bir yanda da Sokrates'in etrafını ev sahibi zengin Kallias'dan başka Alkibiades, Kritias, Hippokrates gibi her zamanki dostları sarmış.

Gene her zamanki gibi Sokrates'in dostlarının rolleri çok siliktir. Ancak Protagoras konuşmayı bırakmaya kalkışınca, tartışanları yeniden tutuşturmak için Alkibiades ile Kallias konuşmaya karışır. Alkibiades canlı, kesin, Kallias da nazik, inandırıcıdır.

Protagoras'ı saran diğer sofistler de ikinci plânda görünürler. Her biri, hoşgörüsüzce, kesin özellikleriyle canlandırılmıştır. Prodikos eşanlamlı (synonyme) sözcükler arasındaki ince farkları arıyan biri olarak görünür, Hippias da tumturaklı uyumlu cümleler düzenliyen bir sanatçı durumundadır. Bunlar Platon'un güldürü yetkisi (verve comique) nin içten gelen bir hürlükle çizdiği iki karikatürdür. Sokrates alaylı bir dille ikide bir Prodikos'un eşanlamlı sözcükler arasındaki ince farkı arıyan sanatına takılır. İkisi de gerçekle ilgisi olmıyan, görünüşe bakan, biçimle ilgili ayrıntılar (detail) üzerinde duran bir çeşit "sözde bilgi" ye vurgun ukalâlardır. Bu suçlama ne dereceye kadar büyütülmüştür, bunu burada tartışacak değiliz, yalnız bu iki sofistin nasıl bir alaycı güç (verve plaisante) le canlandırıldıklarına şöyle bir işaret etmekle yetinelim.

Gerçi Protagoras için durum biraz başkadır. Ama o da Sokrates'in alaylarından büsbütün sıyrılmış değildir. Platon'un, Protagoras'ın kendini budalaca övme, kendine aşırı güven duyma yönlerini alaya alması, bizleri güldürmesi, pek yersiz değildir. Ama ne de olsa Protagoras diğer iki arkadaşı yanında Platon'a, büsbütün başka bir kişilik olarak görünür. Tarih bakımından Yunan düşüncesinin gelişmesinde Protagoras önemli bir yer tutar. Gerçi sofistçe övünmeleriyle, azametli davranışlariyle Sokrates'in alaylarından büsbü-

tün kurtulamaz, ama ne de olsa bir filozoftur. Bir doktrini vardır. Evren üzerine Herakleitos'a yaklaşan göreci (relativiste) görüşüyle Platon'un idealizmine korkunç bir rakip görünmektedir. Perikles'e arkadaşlık etmiştir, İ. Ö. beşinci yüzyılın sonunda birçok büyük kişilere olan etkisi de yokumsanamaz (inkâr edilemez). Platon'u yakından hattâ çok yakından ilgilendirmiştir. Öyle bir alayla savuşturulacak önemsiz rakiplerden değildir. Onun için de ikili konuşmada Sokrates'in Protagoras'a davranışı, diğer sofistlere davranışından farklıdır. Gerçi tartışmanın ayrıntıları (détail) yle ilgili, kişiliği dışında kalan noktalarda Sokrates Protagoras'ı inceden inceye alaya almaktadır, ama ne sistem olarak düşüncesini küçümsemekte, ne de düşünce tarihindeki rolünün önemini yokumsamak (inkâr etmek) tadır.

Platon'un kendisine söylettiği söylevlerde kuvvet, güzellik vardır. Platon'un meziyetlerinden biri de rakipleri gerçekten değerliyse, onları keyfinin istediği gibi konuşturmaması, değerlerini düşürmeye kalkışmamasıdır. Platon'un Phèdre adlı yapıtında Lysias'a söylettiği sözler, Lysias'a lâyık olmayan bir söylev değildir, Protagoras için de aynı şey söylenebilir. Sonra Protagoras ile Sokrates birbirleriyle öyle uzlaşamıyacak rakipler de değildir. İkisi de birbirinin hatırını sayar, karşılıklı övgülerin hepsi de pek alaylı sayılmaz. Öyle ki yapıtın sonunda bu övgüler doğal nezaket kurallarını aşar, ikisi de birbirlerini ne kadar beğendiklerini var gücleriyle anlatmaya çalışırlar, bu arada fikirler birbirine yaklaşmıştır, Protagoras da bunu yokumsamaz (inkâr etmez). Sokrates sorunu yeniden incelemek için Protagoras'la buluşmanın vereceği tadı kimsede bulamıyacağını, Protagoras da yaşlılığına sığınarak, lütufla karışık bir eda ile Sokrates'e çağının seçkin kişileri arasında, en ünlülerinden biri olmaya aday olduğunu söyler. Bütün bu inceliklerin anlatışında olgun bir sanatın güzelliği, zarifliği var-

dır. Yalnız soyut (abstrait) fikirlerin çarpışmasını değil, kuram (théorie) ların arkasındaki insanları görüyoruz. Platon'un sanatı bizi her biri gerçek güzellikleriyle hattâ bazan dış davranışlariyle belirtilen canlı kişilerin bulunduğu Kallias'ın evine götürmektedir.

Kallias'ın evinde tartışma başlamadan Sokrates'in kişileri birer birer tanıtması da unutulmaz tasvirlerle doludur. Protagoras avluda bir aşağı bir yukarı yürürken kendisini dizi dizi arkadan izliyen saygılı öğrencilerinin Protagoras'ın her geri dönüşünde nasıl telâşla yeniden arkasına geçmeye çabaladıklarını görüyoruz. Prodikos'un daha içeri girmeden bitişik odada uğuldıyan kalın sesi işitilir, kapı aralığından da kendisini, titriyerek büründüğü yorganlar arasında görürüz. Canlı, çeşitli, güzellik dolu ayrıntılariyle gözümüzün önünde canlandırılan, gerçeğin ta kendisidir. İkili konuşma boyunca Platon'un ince sanatındaki büyüyü belirten bu türden daha birçok tasvirlere işaret edilmekte güçlük çekilmiyecektir.

YAZILIŞ (Composition)

Yazılışta da aynı ustalık görülür.

Protagoras'ı meydana getiren öğe (unsur) ler çok çeşitlidir. Diziliş, bağlanış öylesine akıcı, öylesine uyumlu (ahenkli) ki...

Okuyucuyu ağır ağır Kallias'ın evine, tartışmaya sürükliyen ilk sahnelere dönecek değiliz. Bunlar ikili konuşma (dialogue) nın bütününe bağlı bulunmıyan, bizi asıl konuya götürmekten başka görevi olmıyan birtakım geçirlerdir. Ama hiç olmazsa Sokrates'in ilk sözlerinden, Hippokrates'in gençlik taşkınlıklarından başlıyarak Kallias'ın evinde sofistlerin tanıtıldıkları büyük sahneye varıncaya kadar Platon'un ne eşsiz bir sanatla bizi ağır ağır felsefe tartışmalarına hazırladığını, ne büyük incelikle yolunu çizdiğini belirtelim. Asıl tartışmaya girişileceği sırada kişilerin davranış-

ları, söz konusu edilen soruların özü, tartışmadaki heyecanlı ilgi, kısaca okuyucunun dikkatini çeken, çekmesi mümkün olan her şey çok güzel çok canlı bir biçimde gözümüzün önüne serilmiştir.

Sıra artık tartışmaya gelmiştir.

Denilebilirki Platon'un diyalogları, felsefe bakımından "dialektik tartışma" temeline dayanır. Ama ispatın etkisini kuvvetlendirmek için çoğu zaman araya masallar, söylevler ve çeşitli türden parçalar da katılır. Protagoras'da bu çeşitli söylevler sırası geldikçe birer birer kullanılmıştır, görevlerini rahatça görmeleri için de bunlar uyumlu (ahenkli) bir biçimde birbirleriyle kaynaştırılmıştır.

Erdem (fazilet) in öğretilebilir olduğunu savunan Protagoras, sofistlerin yöntemi gereğince fikrini ilkin bir masal (mythos) la sonra da bir söylevle ispat eder.

Bunun üzerine Sokrates şu gözde sorusunu sorar: "Erdem bir midir, yoksa birçok mudur?" Bu konu üzerinde diyalektik tartışma başlar, ama kılı kırk yaran bu diyalektik yol Protagoras'ı sıkar sinirlendirir, yeniden uzun söylevlere girişmesine yol açar.

Tam bu sırada beklenmedik bir anda tartışmanın birdenbire kesilivermesi ilgiyi arttırır, herkesin sahneye girmesini sağlar. Sokrates uzun bir söylevi izliyemiyormuş gibi bir durum takınır tartışmaya devam edemiyeceğini söyler. Herkes üzerine düşünce sözünü geri alır. Tartışmaya yeniden başlar.

Bu kez tartışmayı Protagoras yönetir, Sokrates'e sorular sormaya başlar. Sofistlerin başka bir yöntemine (metot) ozanların yardımına başvurur, Simonides'ten bir parça okur. Ama bu parçada bir çelişme vardır. Bunu çözmeye çağrılan Sokrates ,çeşitli yollara başvurur, sonunda Simonides'in düşüncesini kendi görüşüne göre anlatan uzun bir yorumlamaya girişir.

Mademki şiirlerin anlamları kuşkuludur, yeniden diyalektik tartışmaya dönmek gerekir. Tartışma yeniden erdem "bir midir, birçok mudur?" sorunun-

dan başlar, sonunda her çeşit erdemin iyi ve kötünün bilimine indirgenebileceği sonucuna varılır. Böyle olunca da erdemin öğretilebilir bir şey olduğu nasıl yokumsanabilir?

Başlangıçta Protagoras'ın savunduğu fikir bu idi, Sokrates de bunu bir türlü kabul edemiyordu. Ama şimdi, tezlerin alt üst olduğunu görüyoruz. Başlangıçta Protagoras'ın erdem öğretilebilir diye savunduğu fikri, şimdi Sokrates var güciyle Protagoras'a kabul ettirmeye çalışıyor.

Protagoras ile Sokrates birbirlerinden uzaklaşır gibi göründükleri bir sırada, rollerinin böyle birdenbire tersine dönüvermesiyle iki rakibin düşünceleri birden birbirine yaklaşıverir. Artık tartışmayı bir sonuca bağlamak işi kalmıştır. Bu da anlamını daha önce belirttiğimiz iltifatlı sözlerle tamamlanır.

Bu kısa çözümleme, bu ikili konuşma (dialogue) nın ne kadar ustalıkla geliştirildiğini; yazarın dramın bunca çeşitli öğe ve beklenmedik diğişikliklerini deha ile tasarladığı amaca, ne ince ne güven dolu bir kalemle yürüttüğünü göstermeye yeter.

FELSEFE BAKIMINDAN ANLAMI

Bütün bu tartışmaların temel anlamı, bu günün okuyucusu üzerinde uyandırdığı ilgi, amaç nedir?

İkili konuşmada çözülmek istenen kesin sorunun erdemin özü olduğunu gördük. Ama bu özel sorundan başka, söz konusu sorunu çözmek için bir yandan Sokrates'in bir yandan da sofistlerin kullandıkları yöntemler (metot) arasındaki ayrılığa dayanan daha genel bir sorun'un konuşma boyunca sürüp gittiği görülür. Bu yöntemlerin göreli (relatif) değerini bilmek, sonuçları üzerinde akıl yürütmek, konuşma boyunca taşıdıkları değerleri göstermek söz konusudur. Sokrates'e göre sorunun temeli buradadır, bu da tartışmanın özel konusu kadar önemlidir. Öyleyse özel konuyu

çözmek için, ilkin ona bağlı yöntem (metot) sorununu çözmek gerekir.

Yöntem (metot) ler nelerdir? Sofistler masal, söylev, ozanların yorumlaması gibi üç yola, Sokrates de özellikle diyalektiğe başvurur. Karşıtlık açıktır. Bu da ikili konuşma boyunca sık sık belirtilmiştir. Bakalım bunlar Sokrates'le Platon'a göre neye dayanıyor, nasıl gerçekleşiyor?

Masal (mythos), bazan efsaneye, geleneğe, bazan hayale dayanan edebî özellikte bir hikâye diye tanımlanabilir. Epimetheus ve Prometheus masalı efsaneden çok uydurulmuşa benziyor. Belki de bu Protagoras'ın bir uydurmasıdır. Nasıl Ksenofon, "Herakles erdem ile alçaklık (vice) arasında" adlı masalı Prodikos'dan aktarmışsa, Platon'un da bu masalı Protagoras'tan aktarması mümkündür. Her ne ise... Edebî ve sembolik özelliği ortadadır. İnceliğine, güzelliğine de diyecek yoktur. Ama gene apaçıktır ki, böyle uydurulmuş bir masal ne kadar ustalıklı olursa olsun Sokrates'in bilimden beklediği ispata özgü kesinlikten, doğruluktan uzaktır. Protagoras da bunu çok iyi bilir, zaten kendisi masalı öyle kesin bir ispat aracı saymaz, sadece gerçeğin büyüleyici düşündürücü bir tasarısı gibi görür. Öyleyse bu, yabana atılması gereken bir yol mudur? Platon'a göre hiç de değil... Bilindiği gibi Platon bu yola herkesten fazla başvurmuştur. Tıpkı Protagoras gibi Platon da bundan kesin bir ispat aracı olarak değil, diyaletik ispatı tamamlamak ve salt bilimin ulaşamıyacağı yüksekliklere bir çeşit edebî sezgiyle erişmek için yararlanmıştır. Kuşkuyok, Protagoras'ın masalı, Sokrates'in ortaya koyduğu sorunu çözmeye yetmez, zaten onun da böyle bir şeyi savunduğu yok. Yalnız bu masalda Platon'un alayından kurtulamıyan bir taraf varsa o da üslûbudur. Böyle yapmacıklı yazılar için sofistler öyle bir üslûbu yaygın hale getirmişlerdi ki, yazı dili şiire özgü bir takım süslere, Gorgias okulunun da uydurduğu birtakım incelik-

lere bürünürdü. Protagoras, masal türünden hikâyesinde bu süsleri öylesine çok kullanmıştır ki, işi çığrından çıkarmıştır, zaten bu tür yazılar için böyle bir kurala uymak gerekliydi. Halk masallarının esinlediği (ilham ettiği) sâflıklara özenmek âdet olmuştu. Bütün bunlar kuşkuyok, bozulmuş, soysuzlaşmış bir sanatın işaretleridir. Platon kendi masallarını bambaşka bir üslûpla yazar. Biçimle ilgili bu ayrıntılara (détail) şöyle alaylı bir dille dokunmak belki eğlencelidir, ama hiçbir zaman yöntemlerin değeri gibi genel bir sorunu ilgilendirmez.

Sofistlerin ikinci yöntemine, söyleve, Sokrates alaylı ama aslında oldukça önemli bir düşünceyle karşı gelir. Belleğinin zayıflığını ileri sürerek uzun bir söylev dinlediği zaman ayrıntılarını aklında tutamadığını söyler. Başka bir deyimle söylevci bir sürü fikirleri o kadar çabuk geçer ki dinleyicinin bunları toparlamasına vakit kalmaz. Öyleyse söylevler yöntemi kesin bir yöntem değildir. Bir ispat yöntemi değil bir inandırma yöntemidir. Hakikate sağlam bir yolla ulaşmak için değil de, hakikate varmış olmak kuruntusunu uyandırmak için iyi bir yöntemdir. Kuşkuyok, hakikate rasgele ulaşmak olanağından (imkânından) büsbütün yoksun değildir. Ama bu yöntem hakikate hiçbir zaman ne güvenle erişebilir ne de onu kesinlikle ispat edebilir. Kurultaylar, yargı evleri (mahkeme) belki bununla yetinmek zorundadırlar, ama hakikati kesinlikle arıyanlara, filozof dediğimiz gerçek bilim dostlarına bu yöntem yeterli değildir.

Bu noktada Sokrates'le birlik olmamak elden gelmez. Diyalektik için ne düşünülürse düşünülsün, gerçek şudur ki söylevcilerin kullandıkları anlamda bir söylev salt bilime uyan bir yol değildir. Bugün matematikçiler olsun, fizikçiler olsun tanımlarını söylev yoliyle yapmazlar. Sokrates ilke olarak daha dikkatli, daha kesin, daha ağır bir gidişin zorunluğunu bildirmekte çok haklıdır. Ama hemen belirtelim ki Pro-

tagoras'ın söylevi çok güzeldir, Platon, cömertlikle, dürüstlükle; Protagoras'a düşüncelerini savunması için, söylevlerin en inandırıcılarından birini söyletmiştir. Düşüncelerinin değeri ne olursa olsun — ilerde buna dokunacağız — büyük sofist görüşünü, eşsiz bir güzellikle savunmuştur.

Ozanların yorumlamasına gelince, Sokrates bu yöntemden şöyle dert yanar: Yazılı bir metin, sorulana cevap veremez, dilsizdir, kendince (arbitraire) yorumlamaları savunacak hali yoktur, herkes dilediği gibi anlamakta hürdür, kısaca yazı etkisiz, ölü bir şeydir. Phaidros'daki canlı sözle, gücsüz yazı karşılaştırmasında da, buna benzer bir fikre raslanır. Kitabımızda Sokrates bu suçlamasının sadece sözde kalmasını istemez, Simonides'ten bir parçayı yorumlıyarak fikrini ispata girişir. Bu öyle bir yorumlamadır ki çoğunlukca tanınan anlama aykırılığı apaçıktır. Doğrusu günümüzün okuyucusu Sokrates'in bu yorumlamaya girişmemesini daha doğru bulurdu. Gerçekten yorumlamasının tutar tarafı olmadığı, sözcüklerin anlamlarını baştan aşağı değiştirerek bozduğu, kelime oyunları yaptığı, işi safsataya döktüğü o kadar açıktır ki, Sokrates'in ileri sürdüğü fikri kuvvetlendirmek şöyle dursun, tersine büsbütün zayıflatmaktadır. Kendisine hiçbir yöntemin iyi niyetten sağduyudan vazgeçmiyeceğini hatırlatmak yerinde olur. Karşısındakilerin bu türlü kelime oyunlarına boyun eğmelerine şaşmamak elden gelmez. Yalnız bunun bir doğru tarafı var, o da yazılı bir metnin anlamını değiştirerek bozmak, akıllı bir rakibin sözlerini bozmaktan daha kolaydır.

Bu çeşitli yöntemleri bir yana bırakırsak geriye diyalektik, başka bir deyimle karşılıklı tartışma yolu kalır, bu yöntemde bir fikrin her bir parçası birer birer her yönden çözümlenir, ta ki tartışmalar kesin bir tanım üzerinde uyuşsun, incelenen şey üzerinde kesin inandırıcı bir bilgiye ulaşılsın.

Sokrates'in kullandığı, öğrencilerine öğrettiği diyalektiğin yarar ve zararlarını uzun uzadıya incelemenin yeri burası değildir. Onun için kitabımıza, Protagoras'a dönelim. Bütün yapıtlarında olduğu gibi, burada da kuşkuyok diyalektikle ilgili parçalar; bir yandan tartışmanın gidişindeki ağırlığın doğurduğu sabırsızlık yüzünden, bir yandan da gerçekliğin karmaşıklığını perdeliyen soyutlama (abstraction) ların uyandırdığı kaygıdan ötürü, bu günün okuyucusunu biraz sıkar. Buna işaret ettikten sonra hemen belirtelim ki erdem çeşitlerinin eşitliğine dayanan tartışma burada görülmemiş keskinlik ve kesinlikle yönetilmiştir. Öyle ki bundan daha sağlam bir diyalektik çaba tasarlanamaz.

Şimdi yöntem sorularını bir yana bırakır da ileri sürülen iki tezin dayandığı temelleri anlamak, bu iki tezden her birinin türsel özelliklerinin gerçekliğin ister bütüniyle ister bir yöniyle olan ilişiklerinin neler olduğunu öğrenmek istersek, bütün bu sorulara şöyle bir cevap verebiliriz sanırım.

İlkin ikili konuşmanın başında sorunun ne biçimde ortaya atıldığını hatırlıyalım. Erdem öğretilebilir mi, sorusu ileri sürülmüştü. Protagoras "Evet, öğretilebilir, ben de zaten bunu öğretiyorum" demişti. Bunun üzerine Sokrates, "Erdem öğretilebilir bir şeyse nasıl oluyor da erdemli kişilerin çoğu zaman hiç de erdemli olmıyan evlâtları oluyor; erdemli kentli yetiştirmek de, sitelerin en başta gelmesi gereken çıkarlarından biri ise, neden her şeyden önce herkese erdemi öğretmeye koyulmuyorlar?" İşte Protagoras'ın düşüncesinin, doktrininin temellerini anlatan söylev bu çeşitli sorulara cevap verir. Protagoras'a göre erdem de diğer sanatlar gibi öğretilir, sitelerde bu öğretimi bin bir biçimde görmek mümkündür. Ama eğitim ile kanunlar bazı kötü yaratılışları eğitmekte neden başarı gösteremiyor denirse, bunun nedenini göstermek de kolaydır; gerçekten hangi sanatta eğitim tam anla-

miyle yeterlidir ki... günümüz okuyucusu bu söylevi çok güzel, çok anlamlı bulacaktır. Bu söylevde güçlükler kökünden çözülmekte... itirazlar önlenmekte, Protagoras'ın erdemi öğretme iddiasına da iyiden iyiye akıl yatmaktadır.

Ama aynı okuyucu ikili konuşmanın sonlarında: Protagoras'ın erdemle bilgi arasında ayrılık gören düşüncesinin tersine olarak Sokrates'in "Erdemli insanın, çıkariyle ilgili konularda tam bir bilgiye sahip olması gerekir" fikrini kabul etmekte güçlük çekmez. Peki, erdem bir bilimse, öğretim konusu olmamasına akıl yatar mı? Erdemin bir bilim konusu olabileceğini anlatmakta güçlük çeken Protagoras'ın ve onun gibi düşünenlerin, bunu öğretebileceklerine nasıl inanılır? Burada sıkıcı bir çatışkı (antinomie) vardır, tarafsız okuyucu Protagoras'la Sokrates'in bu birbirine karşıt tezlerinin ikisine de kapılır, ikisinden de kendini kurtaramaz. Erdemi, iyi ve kötünün kesin bilimiyle bir tutan doktrinden gayrı, erdemi öğreten bir yol var mıdır? Başka bir deyimle diyalektik metodun dışında, sofistlerin veya site eğitiminin erdemi öğretmek için başvurabileceği başka bir yöntem var mıdır?

Sokrates genel fikirlerde, saltık (absolu) da, değişmez bir nokta arar, tinsel (moral) dünyanın bir geometricisidir. Protagoras, geometrideki üçgenin gerçek varlığını tanımıyan, dülgerlerin günlük hayatta kullandıkları yaklaşık (approximatif) üçgenle yetinen, bundan da en iyi biçimde yararlanan bir göreci (relativiste) dir. Kısaca ikisi de kendi alanlarında haklıdır, bu iki alan da birbirlerinden ayrıdır.

Tinsel (moral) bilimin ülküsü, erdemin yararını kesin olarak ispatlamak, bu ispat için de salt aklın yeteceğini kabul etmek fikri Sokrates'e mal edilebilir. Beri taraftan Protagoras; salt akıl çok az kimsede bulunur, bu yüzden birçokları aklın dilini anlamaktan uzaktır. Phèdre'in güzel benzetmesinde belirtildiği gibi ruh arabasını süren, arabacı (yani akıl) değil,

atlar (yani tutku ve arzu) dır. Kesin bilimden yoksun bu gibiler için, inandırma yoluna başvurmak doğru olmaz mı? Her çağda ,her toplumda Protagoras'ın tuttuğu yol, — ki Atina sitesinin de yoludur — eğitimin ötedenberi kullandığı bir yöntemdir. Sokrates'in tuttuğu yol ise Platon'un dilinden hiç düşmiyen "bilgelik (sagesse) dostları" dediği filozofların, pek sınırlı bir azınlığın yöntemidir.

Şunu da belirtelim ki Protagoras da ele alınan "erdem - bilim" doktrini Platon'un değil, daha çok Sokrates'indir. Platon bu konudaki gerçek kuram (théorie) ını "Devlet" de ortaya atmıştır. Oradaki düşünceler, buradakilerden çok daha üstün, çok daha tamdır. İkisi arasındaki fark — ki birbirinin karşıtı değil tamamlayıcısıdır — büyük bir önem taşır. Suç işlemektense ıstıraba katlanmayı tercih eden, böylece kendini tyran (zulmeden) ından daha mutlu sayan "Devlet" deki "Âdil"; sonsuz, salt "İdea" ları kavrıyan, onun eşsiz güzelliklerine ulaşan bir insandır. "Saltık (mutlak) İyi" nin hem bilimine hem aşkına ulaşan, en üstün bir filozoftur. "Saltık İyi", "Güzel" ve "Yararlı" dan ayrılmaz, bundan ötürü "Saltık İyi" ye can ve gönülden bağlanan bilge (sage) kendisi için en yararlı gidişleri tutar. Burada ruhu aşağılatmıyan, ahlâka aykırı gidişlere düşürmiyen bir "yararlılık" söz konusu edildiğine göre, bu görüş bizi bayağı bir yararcılığa (utilitarisme) sürüklemekten uzaktır. "Protagoras" yapıtında, Sokrates'in kuramı (théorie) bu noktada bulanıktır, aydınlanması gerekir, çünkü Sokrates'in bir başka öğrencisinde Ksenofon'da, erdemin yararlılığı üzerinde, çoğu zaman oldukça yavan bir görüşe raslıyoruz. Protagoras'ın değeri üzerine olan görüşlerimize son verirken bir daha belirtelim: Doktrinin Sokratik özellikte olması, sanat değerinin, filozofik fikirlerin önemin-den üstün bulunması bu ikili konuşmanın Platon'un o kadar yaşlı olmadığı bir çağda kaleme alındığını göstermeye yetmektedir.

PROTAGORAS

yahut

SOFİSTLER

KONUŞANLAR:

SOKRATES'İN BİR ARKADAŞI
SOKRATES
HIPPOKRATES
ALKIBIADES
KALLIAS
KRITIAS
PRODIKOS
HIPPIAS

SOKRATES'İN BİR ARKADAŞI. — Nereden 309
böyle Sokrates? Bahse girerim, gene güzel Alkibiades'-
in peşinde idin. Ha! geçen gün kendisine rasladım; söz
aramızda, azizim Sokrates, kartlaşmış çenesi tüylen-
meye başlamış ama hâlâ çok güzel.

SOKRATES. — Sakal mı? Hayranı olduğun Ho-
meros tam Alkibiades'in yaşı için ilk tüylenme çağı- b
dır; en sevimli yaştır dememiş miydi?

ARKADAŞI. — Eee... ne haber Şimdi yanından
mı geliyorsun? Delikanlı nasıl davrandı sana?

SOKRATES. — Bugün aramız her zamankinden
daha iyiydi. Beni savundu, çok iyi şeyler söyle-
di benim için. Şimdi yanından geliyorum. Sana şaşa-
cak bir şey söyliyeyim mi? Oradaydı ama hiç ilgilen-
medim kendisiyle, hattâ arasıra orada bulunduğunu
bile unutuyordum.

ARKADAŞI. — Sizlere ne oldu böyle? sanmam c
Atina'da ondan daha güzel birine raslamış olasın.

SOKRATES. — Hem de çok daha güzeline...

ARKADAŞI. — Ne diyorsun? Bu bir yabancı
mıydı, yoksa bir Atinalı mı?

SOKRATES. — Bir yabancı.

ARKADAŞI. — Nereli?

SOKRATES. — Abderalı.

ARKADAŞI. — Eee... bu yabancının güzelliği
Kleinias'ın oğlunun[1] güzelliğinden de mi üstün?

---

[1] Alkibiades.

SOKRATES. — Ne diyorsun; eşsiz bir bilgelik, daha güzel olmaz mı?

ARKADAŞI. — Söylesene öyleyse; rasgeldiğin bir bilge mi?

d *SOKRATES.* — Bugünkü insanların en bilgesi. Doğrusu hiçbir bilge Protagoras'la boy ölçüşemez.

ARKADAŞI. — Ne diyorsun, Protagoras burada ha?

SOKRATES. — Üç günden beri .

ARKADAŞI. — Sen de yanından geliyorsun öyle mi?

310 *SOKRATES.* — Evet, hem de onunla uzun boylu görüştük.

ARKADAŞI. — Öyleyse konuştuklarınızı hemen anlat bana. İşin yoksa, geç şu kölenin yerine otur.

SOKRATES. — Hay hay. Beni dinliyeceğiniz için teşekkür ederim.

ARKADAŞI. — Anlatacağın için biz sana teşekkür ederiz.

SOKRATES. — Teşekkür karşılıklı olacak demektir. Dinle. Geçen gece Apollodoros oğlu ve Phason'un kardeşi Hippokrates sopasiyle kapıma kuvvetli kuv-

b vetli vuruyordu. Kapı açılınca "Sokrates, uyuyor musun, uyanmadın mı hâlâ?" diye bağırarak şimşek gibi içeri daldı. — Sesini tanıdım: "Sen misin Hippokrates? Bir kara haber mi var?" dedim. — "Yok, yok kötü değil, iyi bir haber" dedi. — "Neye bu kadar erken geldin öyleyse?" Karşıma dikildi: "Protagoras burada" dedi. — "Evet, evvelsi günden beri; sen daha yeni mi öğreniyorsun?" dedim. — "Tanrılar tanık olsun ki ben dün akşam öğrendim" dedi. Bir yandan da karanlıkta

etrafını yoklıyarak yatağımın ayak ucuna oturdu, anlatmaya başladı. — "Dün gece geç vakit OEnoe'den dönmüştüm, baktım kölem Satyros kaçmış. Aramaya gideceğimi sana haber verecektim. Ama bilmem ne oldu, unutuverdim. Eve döndüm, akşam yemeğini yedim, yatmak üzereyken kardeşimden Protagoras'ın geldiğini öğrendim. O anda hemen sana gelmek için davrandım ama baktım epeyi geç, vazgeçtim. Yorgunlukla dalmışım uykuya, uyanınca da, fırladım yataktan, aldım soluğu burada."

Onu bu kadar kararlı, heyecanlı görünce: "Ne oluyorsun böyle, yoksa Protagoras'tan bir şikâyetin mi var?..." dedim. Gülmeye başladı: — "Evet Sokrates, bilgisini benden esirgiyecek gibi geliyor bana." — "Amma yaptın... parayla onu kandırmaya bak, seni de bir bilgin yapar çıkar, dedim. — "İş ona kalsın dedi, doğrusu ne kendi paramı, ne de arkadaşlarımınkini ondan esirgemem. Zaten sana bunun için geldim, beni ona tanıt, ben hem çok gencim, hem de Protagorası ne gördüm ne de dinledim. Buraya ilk geldiğinde henüz bir çocuktum. Ama herkes onu övüyor, konuşmakta çok usta olduğunu söylüyor. Ne duruyoruz? Bir yere çıkmadan yakalayalım onu. Bana Hipponikos'un oğlu Kallias'ın evinde oturduğunu söylediler, haydi hemen gidelim." — "Aziz dostum, daha çok erken, kalkalım avluya çıkalım, gün ağarıncaya kadar dolaşır, sonra gideriz. Merak etme, Protagoras hiç dışarı çıkmaz, evde buluruz onu" dedim.

Kalktı, avluda dolaşmaya başladık. Ne düşündüğünü anlamak için dedim ki: "Söyle bakalım, şimdi gideceğin derslerine karşılık da para vereceğin Pro-

tagoras kimdir, ondan ne öğreneceksin? Örneğin adaşın Asklepiados soyundan Koslu hekim Hippokrates'e gitmek, seninle uğraşması için para vermek fikrinde olsaydın da sana sorsalardı: Söyle bakalım, Hippokrates, adaşın Hippokrates senden ne için para alacak? ne cevap verirsin?" — "Hekimlik için derdim" dedi — "ya kendin ne olurdun?" — "Hekim" — "Peki, Argoslu Polykleitos'a yahut Atinalı Pheidias'a gitmek, seninle uğraşmaları için para vermek fikrinde olsaydın da, sana sorsalardı: Polykleitos la Pheidias bu parayı senden niçin alacaklar? ne derdin." — "Heykeltraşlık için derdim" — "ya kendin ne olurdun?" — "Heykeltraş elbette" — "Peki, dedim. Şimdi birlikte Protagoras'a gidiyoruz, seninle uğraşması için de ödenek olarak paramızı vermeye, hattâ elimizdeki para onu kandırmaya yetmezse arkadaşlarımızınkini de harcamaya karar verdik. İşte bizi bu kadar hevesli gören biri dese ki: Sokrates, Hippokrates, söyleyin bakalım. Protagoras bu parayı sizden ne için alacak? Ne derdik? Protagoras'a herkes ne der? Homeros'a şair, Polykleitos'a heykeltraş denildiği gibi Protagoras'a ne denir? — "Herkes sofist olduğunu söyler, Sokrates" — "Demek kendisine sofist olduğu için para vereceğiz" — "Elbette." — "Gene sorsalardı ki: Ya sen Hippokrates, Protagoras'a devam etmekle ne olurdun?" — kızararak (ortalık aydınlandığı için farketmiştim), dedi ki: "Önceki örneklere benzetirsek sofist olmak için olduğu besbelli." — "Tanrılar hakkı için, sen Hellasta kendini sofist diye tanıtmaya utanmıyacak mısın, dedim." "Doğru, hakkın var Sokrates." — "Ama Hippokratese, yoksa sen Protagoras'ın öğre-

teceği şeyleri okul öğretmeninin, kitara öğretmeninin, b
idman öğretmeninin öğrettiği şeylere mi benzetiyorsun? Çünkü sen bu öğretmenlerin öğrettiklerini meslekten olmıyan, köle olmıyan bütün insanların yaptıkları gibi, meslek edinmek için değil, genel bilgi edinmek için öğrenmişsindir" — "Evet, Protagoras'ın öğretecekleri için de, böyle düşünüyorum, dedi."

— "Peki şimdi ne yapacağının farkında mısın" diye sordum. — "Ne hakkında?" — "Görüyorsun ki ruhunun eğitimini sofist dediğin bir adamın eline bırak- c
mak üzeresin. Ama sofist nedir? bunu bilirsen şaşarım, yok bilmiyorsan, ruhunu kimin eline bıraktığını, iyi mi kötü mü ettiğini bilmiyorsun demektir." dedim — "Bildiğimi sanıyorum" dedi. — "Öyleyse söyle bakalım, sofist deyince aklına ne gelir?" — Bence adından da anlaşılacağı gibi bilinecek şeylerde bilgili kimse demektir" dedi. — "Mimarlar, ressamlar da bilinecek şeylerde bilgilidir denebilir, dedim. Ama bize, ressamlar hangi çeşit bilinecek şeylerde bilgilidir diye sorsalardı, re- d
sim yapmakta bilgilidir derdik, ötekiler için de böyle. Bunun gibi bize sorulsa, sofist hangi çeşit bilinecek şeyde bilgilidir, ne iş görür? Ne cevap verirdik?" — "Başkalarını konuşmakta usta kılmayı bilir demekten başka ne söylenebilir, Sokrates?..."

— "Böylece belki doğru, ama eksik bir şey söylemiş oluruz. Bence bu cevap yeni bir soru doğurur: Sofist bizi acaba ne üzerinde konuşmakta usta kılar? Örneğin kitaracı öğrettiği kitara sanatı üzerinde usta
kılar değil mi?" — "Evet" — "Peki, sofist ne üzerin- e
de konuşmakta usta kılar? Şüphesiz bildiği şey üzerinde." — "Öyle olacak." — "İşte kendisinin bildiği ve öğ-

renicilerine öğrettiği bu şey nedir?" — "Artık sana nasıl cevap vereceğimi bilemiyorum."

313 Bunun üzerine dedim ki: "Peki şimdi ruhunu ne büyük bir tehlikeye attığının farkında mısın? Bedenini birinin eline bırakmak isteseydin acaba iyi mi kötü mü olur diye tutulacak yolu uzun uzadıya araştırır, dostlarının, akrabalarının öğütlerini alır, günlerce düşünürdün, Ama bedeninin çok üstünde tuttuğun alın yazını üzerine bağladığın ruhunu, evet ruhunu diyorum, — çünkü ruhun iyi veya kötü olduğuna göre mutlu veya mutsuz olacaksın — yeni gelen bu yabancıya b bırakmak acaba iyi mi kötü mü olur diye, ne babana ne kardeşine, ne de biz dostlarından birine danışmak gereğini duydun. Bir akşam Protagoras'ın geldiğini öğreniyorsun, ertesi sabah da ruhunu eline bırakmanın uygun olup olmıyacağını düşünmeye, danışmaya vakit bırakmadan kendi paranı ve dostlarınınkini harcamaya hazırlanıyorsun. Hiç tanımadığını konuşmadığını söylediğin, sofist dediğin, ama anlamını bile bilmediğin — ki bu bes- c belli — bir adama bağlanmak üzeresin." — Beni dinledikten sonra "Bütün söylediklerinde haklısın sanırım, Sokrates" dedi. — "Hippokrates, bir sofist, ruhun beslenmesi için gereken zahireyi satan bir tüccara bir dükkâncıya benzemez mi? Bana böyle geliyor sen ne dersin? — "Pekiyi ama Sokrates, ruh ne ile beslenir?" — "Çeşitli bilimlerle, dedim. Bedenin beslenmesi için gereken besini satan büyük küçük tüccarların mallarını d övmelerine kapılmamalı. Bunların kendileri bile, bize getirdikleri zahirenin sağlığa yararlı ya da, zararlı olduğunu bilmezler, alıcı da hekim veya idman öğretmeni değilse onlardan fazla bir şey bilmez. Bunun gi-

bi bilgilerini toptan yahut parça parça satmak için şehir şehir dolaşanlar, bunların ruh için yararlı veya zararlı olduğunu kendileri de bilmezler, ama gene de fleri sürdükleri her şeyi müşterilerine överler. Alıcı da ruh hekimliğini öğrenmemişse onlardan fazla bir şey bilmez. Sen iyi ile kötüyü ayıracak bu çeşit şeyleri bi- c
liyorsan Protagoras'tan veya herhangi bir kimseden bilgiyi korkmadan satın alabilirsin yok... bilmiyorsan en değerli bir nimetini bir zar oyununa bağlamaya kalkışma azizim. Sonra bilim satın almak, gıda sa- 314
tın almaktan çok daha tehlikelidir. Yenecek içilecek şeyler satıcı veya dükkâncıdan alınınca bir kaba konur, yenmeden içilmeden önce eve bırakılır, bilenler çağırılır, ne kadar, ne vakit yenileceği içileceği sorulur, böylece satın alınan şeyin zararları birazcık olsun önlenmiş olur. Ama bilim böyle bir kap içinde taşın- b
maz, bir kere satın alındı mı, doğrudan doğruya ruha yerleşir, benimsenir ,ondan sonra da iyilik kötülük olmuştur bile.

"Onun için herhangi bir sorunu kendi kendimize değil, büyüklerimize danışarak inceliyelim; bu kadar ağır sorunların içinden çıkmak için çok genç sayılırız daha. Şimdi başladığımız işi bitirelim, gidelim bu adamı dinliyelim. Ondan sonra da ötekilerle görüşü- c
rüz, Protagoras orada yalnız değil, birçok bilgelerden başka Elisli Hippias ve sanırım ki Keoslu Prodikos da var."

Böylece kararlaştırdıktan sonra yola koyulduk. Evin kapısında yolda açtığımız bir sözü bitirmek için durduk, Girmeden de bitirmeye niyet ettiğimizden, anlaşıncaya kadar dış avluda ayak üzeri çekiştik.

Hadım kapıcı galiba bizi dinliyordu. Sofistlerin akı-
d nından bıkmış olmalı, konuklara öyle ters davranıyordu ki... Kapıyı vurmamızla açması bir oldu, bizi görünce de: "Aman gene mi sofistler, efendimin işi var," diye bağırarak kapıyı da iki eliyle iterek var gücüyle üzerimize kapattı. Bir daha vurduk, bu kez kapıyı açmadan seslendi: "Bana baksanıza, efendimin işi var, anlamadınız mı?" — "Dostum dedim, kızma Kallias'
e istemiyoruz, sofist de değiliz, Protagoras'a geldik, haber ver." Neden sonra güçbelâ kapıyı açtı.

Biz girmeden Protagoras avluda dolaşıyordu. Bir tarafına Hipponikos'un oğlu Kallias, Perikles'in oğlu
315 ve Kallias'ın karın kardeşi Paralos, Glaukon'un oğlu Kharmides, öbür tarafına da Periklesin ikinci oğlu Ksantippos, Philomelos'un oğlu Philippides ile Protagora'ın en ünlü öğrencilerinden olan, ileride öğretmek üzere sofistlik sanatını şimdi öğrenen Mendeli Antimoeros dizilmişlerdi. Birtakımı da arkadan yürüyor söylenenlere kulak kabartıyordu. Bunlar Protagoras'ın uğradığı şehirlerin ahalisinden - peşine takılmış - bir sürü yabancılardı. Protagoras tıpkı bir Orpheus gibi
b sesiyle onları büyülemiş, onlar da bu büyülü sese kapılarak peşine düşmüşlerdi. Kalabalıkta bir iki de yerli vardı. Protagoras'ın önüne geçmemek için gösterdikleri saygıya bayıldım. Protagoras'ın yanındakilerle her geriye dönüşünde arkadan dinliyenlerin şaşılacak bir beraberlikle sağdan soldan açılarak bir devir hareketiyle gene geride kalmaları yok mu ömürdü.

Kapı saçağının tam karşısında yüksekçe bir yerde
c oturan Elisli Hippias'ı da Homerosun dediği gibi

"farkettim[1] Akumenos'un oğlu Eriksimakhos Murrhinontes'li Phaidros, Androtion'un oğlu Andron ile, çoğu hemşerilerinden olan birtakım yabancılar etrafındaki sıralara dizilmişlerdi. Galiba kendisine tabiat ve gök olayları hakkında bir şeyler soruyorlardı, o da yüksek yerinden sorulara cevap vererek güçlüklerden sıyrılıyordu.

"Tantalos'u da farkettim."[1] Çünkü Keoslu Prodikos da Atina'ya konuk gelmişti. Önceleri Hipponikos'un kiler olarak kullandığı bir odaya yerleşmişti. Sofistlerin akını artınca Kallias burasını bir konuk odasına çevirmişti. Prodikos postlara, bir sürü de yorganlara sarılmış bir halde hâlâ yatıyordu. Hemen onun bitişiğindeki yatakta Kerameos'lu Pausanias, onun yanında da çok genç, çok yakışıklı, yanılmıyorsam çok güzel biri vardı. Bir ara adı kulağıma Agathon gibi çalındı. Pausaniasın onu sevdiğine şüphe yok.

Bu delikanlıdan başka, biri Kepis'in öteki de Leukolophilides'in oğlu adaş Adimantoslar ve daha birkaç kişi vardı. Bana tanrısal bir adam, tam bir bilge gibi görünen Prodikos'u o kadar dinlemek istediğim halde bir türlü konuştuklarını işitemedim. Kalın sesi odada uğulduyor, söyledikleri anlaşılamıyordu.

İçeriye girmiştik ki, arkamızdan senin güzel dediğin — ki bence de öyle — Alkibiades, arkasından da Kallaeskhros'un oğlu Kritias girdi.

Etrafa bir göz attıktan sonra Protagoras'a doğru ilerliyerek dedim ki; "Protagoras, karşında bulunan

[1] Homeros, (Odysseus XI 601 ile 583) alaylı bir dille hayaletleri çağırırken kullandığı bir deyimdir.

Hippokrates'le ben seni görmeye geldik". — "Benimle başbaşa mı yoksa herkesin önünde mi konuşmak istersiniz?" — "Bizce hepsi bir, ama sen niçin geldiğimizi bir dinle" — "Peki niçin geldiniz?" dedi — "İşte Appolodoros'un oğlu Hippokrates, Atinalıdır, ünlü ve çok zengin bir ailenin çocuğu, akranlarının en iyileriyle boy ölçüşebilir, galiba devlette[1] ünlü olmak istiyor. Bunun için de senden ders almayı en sağlam bir yol sayıyor. Şimdi bu konu üzerinde bizimle başbaşa mı yoksa herkesin önünde mi konuşmak istersin?"

— "Sokrates, benim hesabıma gösterdiğin ihtiyat pek yerinde, gerçekten yabancı bir adam böyle büyük devletlere[2] gelir, aydın delikanlılar da daha iyi yetişeceklerini sanarak genç, ihtiyar hemşerilerini veya yabancıları bırakır; ondan ders almaya kalkışırsa, bu yabancının çok ihtiyatlı davranması gerekir, çünkü herkes onu kıskanır, ona kin besler, düşmanlık eder.

Bence sofistlik sanatı eskidir. Ama bu sanatı herkes hor gördüğü için, eskiler onu türlü türlü perdeler altında gizlemeyi âdet etmişlerdi; bazıları, Homeros, Hesiodos, Simonides gibi, şiir perdesi altında, bazıları Orpheus'lar ve Musaios'lar gibi sırra erme ve peygamberlik peçesi altında, bazıları da Tarentli Ikkos ve eşsiz bir sofist sayılan Megara asıllı Selumbria'lı Herodikos gibi idman perdesi altında çalışıyordu. Büyük bir sofist olan hemşeriniz Agatokles'e, Keoslu Pytokleides'e daha birçoklarına musiki, perde ödevini görmüştür.

1 "Cité" karşılığıdır.

2 " "

Gene söyliyeyim bu adamlar başkalarının kıskanmalarından korkarak sanatlarını ancak bu çeşitli perdeler arkasında koruyabilmişler. Ama ben onlar gibi düşünmüyorum, onlar devletlerde iktidarı ellerinde 317
tutan anlayışlı insanları — ki bütün bu tedbirler onlar içindir — kandırmadıklarına göre hiç de amaçlarına ermiş değildirler; halka gelince, onlar zaten büyüklerin kendilerine söylediklerini körü körüne dinlemekten, tekrarlamaktan başka bir şey yapmazlar. öyleyse bir köle gibi kaçmayı düşünmek, kaçayım derken de yakayı ele vermek tam anlamiyle delice bir davranıştır. Sonra da kini artırmaktan başka bir işe b
yaramaz, çünkü halkın bizler hakkındaki şikâyetlerinden başka, üstelik bize bir de hilecilik lekesi sürülmüş olur.

Onun içindir ki ben büsbütün başka bir yol tuttum, bir sofist, bir öğretmen olduğumu açığa vurdum. Bence böylesi daha iyi, onlar gibi saklamaktansa açığa vurmak daha doğru. İşte, daha başka birtakım tedbirlerle tanrının da yardımiyle kendimi sofist diye tanıtmak başımı derde sokmadı. Yıllardır bu meslek içinde piştim. Oldukça yaşlıyım, hepi- c
nizin babası yerindeyim. Bundan ötürü herkesin önünde konuşmanız hoşuma gider."

Bizim kendisine nasıl koşa koşa geldiğimizi göstererek Prodikos'la Hippias'a böbürlenmek istediğini sezdim; dedim ki: "Öyleyse bizi dinlemeleri için Pro- d
dikos'u, Hippias'ı, arkadaşlarını da buraya çağıralım." — Protagoras "iyi olur„ dedi. — Bunun üzerine Kallias; "Oturarak konuşmak için bir toplantı yapalım mı?„ dedi. Bu fikri herkes beğendi. Bunun üzerine

hepimiz bu kadar usta adamları dinlemek sevinciyle Hippiasın yanındaki sıraları, kerevetleri düzelterek hemen oraya yerleştik. Tam o sırada Kallias'la Alkibiades henüz yatağından kaldırdıkları Prodikosla arkadaşlarını getiriyorlardı.

Herkes yerleşince Protagoras dedi ki: "Sokrates, şimdi madem ki toplandık, delikanlı hakkında dediklerini bir daha söyle„ — Dedim ki: "Önce seni niçin
318 görmeye geldiğimizi bir daha anlatayım. Hippokrates senden ders almaya çok hevesli; ama bu derslerle neler öğrenecek, onu merak ediyor; söyliyeceklerimiz işte bu kadar.„

Bunun üzerine Protagoras: "Benden ders alırsan bak elde edeceğin şey nedir, söyliyeyim. Bir gününü benimle geçirdikten sonra olduğundan daha iyi olarak evine döneceksin, ertesi gün de öyle, böylece günler geçtikçe iyiye doğru ilerliyeceksin.„ Bu sözleri
b üzerine dedim ki? "söylediğine şaşmadım, tabiî buldum, bu bilginle, bu yaşınla, sana da bilmediğin bir şeyi öğretseydiler, sen de elbette olduğundan daha iyi olurdun. Senden bunu sormuyorum. Örneğin Hippokrates birdenbire fikrini değiştirerek Atinaya yeni gelen Herakleali Zeuksippos'a gitmek hevesine düşseydi seni görmeye geldiği gibi bu sefer gidip onu
c bulacak ondan da şimdi senin dediğin gibi: Benden ders alırsan her gün biraz daha iyileşeceksin, ilerliyeceksin, cevabını alınca: Peki ama, nede daha iyi olacağını ve ilerliyeceğimi sanıyorsun? diyecekti. O zaman Zeuksippos; resimde, cevabında bulunacaktı. Gene, örneğin Thebaili Ortagoras'ı görmeye gitseydi seninki gibi bir cevap aldıktan sonra nede ilerliye-

ceğini kendisinden sorunca beriki flâvtada diyecekti. İşte sen de; bu delikanlıyla bana böyle cevap ver. d
"Diyelim ki Hippokrates, Protagoras'a gidiyor, günler geçtikçe de iyileşerek ilerliyor, peki ama Protagoras, bu ilerlemesi hangi yolda, nede olacak."

Bunun üzerine Protagoras dedi ki: "Sorularına diyecek yok, Sokrates. Böyle güzel sorulara cevap vermek de benim hoşuma gider. Hippokrates hiç korkmasın. Ben öteki sofistler gibi değilim, o benim yanımda hiç güçlük çekmiyecek, gerçekten onlar gençleri serseme çevirirler. Gençler aritmetik, astronomi, geometri, musiki gibi derslerden kaçtıkça bunları öğ- e
retmek için onların üzerlerine varırlar — bunları söylerken yan gözle Hippiasa baktı — halbuki benim yanımda yalnız istediği bilgiyi öğrenecek. Bu bilgi *tedbir*'dir. Bu ona evini iyi yönetmeyi öğretecek; devlet işlerinde de, söziyle, işiyle eylemiyle kusursuz 319
yönetmeyi sağlıyacaktır." — "Sanırım devlet sanatı demek istiyorsun, iyi yurttaşlar yetiştirmeyi üzerine alıyorsun,, dedim. — "Ta kendisi Sokrates, onu öğretiyorum" dedi.

— "Biliyorsan gerçekten, ne güzel bir bilim, dedim. Bak sana açıkçasını söyliyeyim. Ben, Protago- b
ras, devlet sanatının öğretilir bir şey olduğuna aklım yatmazdı, ama söylediklerini de yabana atamam. Bu bilginin öğretilir bir şey olmadığını, insanların bu bilgiyi birbirlerine öğretemiyecekleri sanısının bana nereden geldiğini anlatayım. Bence Atinalılar, öteki Hellasların da dedikleri gibi, akıllı insanlardır. Örneğin halk toplantısında yapı işleri konuşuldu mu mimarlara danışırlar, gemiler üzerinde konuşuldu mu

gemi yapıcılarına başvururlar, kısaca öğrenilir, öğre-
e tilir her şey için, hep böyle davranırlar. Ama mes-
lekten olmıyan bir kimse bu işler üzerinde fikir yü-
rütmeye kalkıştı mı zengin de olsa, güzel de olsa,
asîl de olsa, onu kimse dinlemez, herkes onu alaya
alır, gürültü eder, ta ki fikir yürüten adam gürültü
karşısında ya kendiliğinden çekilsin, ya da Pritan'-
ların emriyle okçular tarafından zorla kürsüden in-
dirilsin. İşte üzerinde tartışılan bir işde meslekte ye-
tişmiş olmak gerekir göründüğü zaman, Atinalılar
d böyle davranırlar. Ama devlet yönetimiyle ilgili işler
ortaya atıldı mı dülgerlerin, demircilerin, kundura-
cıların, tüccarların, denizcilerin, zenginlerin, fakirle-
rin halk tabakasının ayağa kalktıkları söz söyledik-
leri görülür; ama bu kez hiçbir öğretmenden ders
almadan, hiçbir yerde öğrenmeden fikir yürütmeye
kalkışanların bu eksiğini kimse başlarına çalmaz. Bü-
tün bunlar devlet sanatının öğretilir bir şey olmadı-
ğını gösteriyor. Bu hal yalnız devlet işlerinde değil,
e kişilerin işlerinde de böyledir: Örneğin yurttaşların
en yetkilileri, en iyileri kendilerinde bulunan erdemi
başkalarına öğretemiyorlar. İşte bu iki gencin ba-
bası Perikles, onlara öğretilebilecek her şeyi öğrete-
320 rek, ikisini de çok iyi yetiştirdi, ama kendine özgü
bilgeliği ne kendisi öğretmeye, ne de bunu başkala-
rına bırakmaya kalkıştı. Erdemle karşılaşmalarını,
tıpkı başıboş bırakılmış gelişigüzel otlıyan sürüler
gibi tesadüfe bıraktı. İstersen başka örnekler vere-
yim: Burada hazır bulunan Alkibiades'in küçük kar-
deşi Kleiniasın vasisi, gene bu Periklesti, ağabeyi
kötü örnek olmasın diye ondan ayırdı, eğitimini de

Ariphron'a bıraktı; ama altı ay geçmeden Ariphron adam olmıyacağını anlamış geri getirmişti. Daha sana bir sürü yetkili adam sayabilirim ki ne yakınlarını ne de başkalarını adam edememişlerdir.

"Bu örnekleri görünce Protagoras, erdemin öğretilemez olduğuna inanmıştım. Ama söylediklerini dinleyince kuşkulandım. Görgünü, buluşlarına dayanan yüksek bilgini bilirim. Onun için söylediklerini yabana atamam, erdemin öğretilir bir şey olduğunu gerçekten biliyorsan, bizden bunu esirgeme."

— "Senden esirgemiyeceğim, Sokrates, yalnız bunu ihtiyarların gençlere anlattığı bir masalla mı, yoksa mantığa dayanan bir açıklama ile mi bildireyim?"

Çoğunluk: "dilediğin gibi olsun" deyince: "Eh, masal daha hoşunuza gider sanırım" dedi.

"Yalnız tanrıların var oldukları, ölümlülerin henüz türemedikleri zamanlardı. Bunların yaratılmaları için mukadder an gelince, tanrılar toprak, ateş ve bunlarla karışabilen şeylerden meydana gelmiş bir hamurla yeraltında onlara biçim veriyorlardı. Işığa kavuşturacakları an yaklaşınca, tanrılar her birine lüzumlu güclerin gereğince dağıtılması işini, Prometheusla Epimetheusa bırakırlar. Epimetheus, Prometheustan dağıtma işinin kendisine bırakılmasını istedi: "Bitirince bir de sen gözden geçirirsin" dedi. İzni alınca işe koyuldu.

"Dağıtma işinde bazılarına kuvvet veriyor, hız vermiyor; bazılarına da hız veriyor ama kuvvet vermiyor; kimine silâhlar veriyor, kimine de silâh vermiyor ama korunmaları için başka güçler buluyor.

Küçük gövdelilere, kaçmak için kanad veya yeraltında sığınmak gücünü veriyor. Gövdelileri de irilikleriyle kurtarmış oluyor. Böylece hayvanlar arasında bir uyum kurulmuştu. Bütün bu tedbirler türlerin yok olmalarının önüne geçmek içindi.

321

"Birbirlerinden korunmaları için her birini böyle çeşitli güclerle donattıktan sonra, onları Zeustan gelecek hava değişiklikleri için de sağlam kılmaya çalıştı. Soğuk sıcaktan korunmaları, uyurken üşümemeleri için her birinin üzerlerini kalın deri, sık tüy-
b lerle kapladı. Kiminin ayaklarına tırnak taktı, kimininkini de kansız kalın derilerle örttü. Daha sonra her türe ayrı ayrı besinler bulmaya çalıştı, kimine yerin otlarını, kimine ağaçların yemişlerini, kimine de köklerini, bir kısmına da hayvanların etini buldu, ama yenenlerin türlerini tükenmekten kurtarmak için; yiyenlerin az, yenilenlerin de çok üremelerini sağladı.

"Böylece ilerisini pek düşünmiyen Epimetheus,
c elindeki bütün gücleri tedbirsizce hayvanlara harcamıştı, bu yüzden de insanları donatacak hiçbir güc kalmamıştı elinde, ne yapacağını şaşırmış, şaşkına dönmüştü. Tam böyle sıkışmış bir halde iken Prometheus dağıtma işini görmeye geliyor. Bütün hayvanların gayet iyi donatıldıklarını, yalnız insanın yalınayak, kürksüz, silâhsız, çırılçıplak kaldığını görüyor. Ama insanın topraktan çıkıp ışığa kavuşacağı gün de gelip çatmıştı.

"Prometheus şaşkın bir halde insanın korunma-
d sını sağlamaya çalışırken Hephaestos'la Athena'nın sanatlar bilgisini, ateşi çalıyor, — çünkü ateş olmadan

sanat bilgisi hem olamaz hem de bir işe yaramaz — sonra da onu insana armağan ediyor.

"İşte insan, hayatını korumaya yarıyacak bilgiyi böyle elde etti. Ama onda devlet bilgisi yoktu. Bu bilgi Zeusteydi. Prometheus gerçi Zeus'un evine, kapısında korkunç, nöbetçiler bekliyen Akropolis'e girmeye vakit bulamamıştı; ama Hephaestos'la Athena'nın yolunu bulmuştu. Böylece Hephaestos'tan ateşi kullanma sanatını, Athenadan da başka birtakım sanatları çaldı, sonra da insana armağan etti. İnsan hayatta yararlı sanatları işte böyle elde etti. Epimetheusun yanlışı yüzünden Prometheusun hırsızlıkla suçlandığı söylenir. 322

"İnsanlar tanrı nimetlerinden pay aldıkları için, hayvanlar arasında tanrılara saygı gösteren yanlız onlar oldu, tanrılar adına kurban yerleri ,heykeller diktiler, daha sonra bu tanrı bilgisi sayesinde heceli sesler çıkarmayı, herşeye adlar takmayı başardılar; evler, elbiseler, ayakkabılar, örtüler edindiler, yiyeceklerini topraktan çıkardılar. İnsanlar, böylece, ilk zamanlarda dağınık bir halde yaşıyorlardı, henüz şehirler kurulmamıştı, onun için çok kuvvetli olan yırtıcı hayvanlar onları öldürüyorlardı, sanatları ancak kendilerini beslemeye yetecek kadardı. Hayvanlarla döğüşmeye yetmiyordu, çünkü devlet sanatını — ki savaş sanatı onun bir parçasıdır — bilmiyorlardı. gerçi kendilerini korumak için birleşmeye, şehirler kurmaya yelteniyorlardı ama birleştiler mi devlet sanatını bilmedikleri için birbirleri ile didişerek dağılmaya başlıyorlar, hayvanlar da onları gene öldürüyorlardı. b

"Bunun üzerine Zeus, türümüzün tükenmesinden korkuyor, şehirlerde düzen, insanlar arasında da dostluk kurmak için Hermesle insanlara edep ve doğruluk gönderiyor.

"Hermes de Zeus'e edep ve doğruluğu insanlara nasıl dağıtayım, diye soruyor; sanatlar nasıl dağıtılmışsa, öyle mi dağıtayım? Örneğin hekimlik sanatını bilen bir hekim birçok insanlara yeter, bütün sanatlar insanlara böyle dağıtılmıştır. Şimdi ben de doğruluk ve edebi insanlara böyle mi dağıtayım, yoksa herkese mi vereyim? — Zeus "hepsine, herkes ondan d payını alsın," diyor. Çünkü bu öteki sanatlarda olduğu gibi insanların bazılarında bulunsaydı şehirler tutunamazlardı; sonra da adıma şöyle bir kanun koyarsın; "kim ki edebe ve doğruluğa yetkili değildir; o devlet için bir belâ sayılacak ve ölüm cezasına çarptırılacaktır."

"Sokrates, mimarlık veya herhangi bir sanat üzerinde konuşuldu mu, Atinalılar gibi bütün Hellenler e niçin ve neden sadece meslekten olanlara söz ettiklerini, başkalarını dinlemediklerini sormuştun. Bunda, bence onların yerden göğe kadar hakları var. Ama doğ- 323 ruluk, ölçü daha doğrusu devlet sanatı konuşuldu mu herkesi dinlemekte de haklıdırlar. Çünkü ancak herkesin erdemden payı olmasiyle devletlerin var olabileceğine inanmışlardır. İşte Sokrates, fark buradan geliyor.

"Herkesin az çok doğruluktan, devlet işleriyle ilgili daha başka erdemlerden payı olduğuna belki pek aklın yatmaz. Onun için yeni kanıtımı dinle. Sözünü ettiğin niteliklerden birini ele alalım; örneğin,

bir kimse flâvta sanatında veya herhangi bir başka sanat alanında usta olmadığı halde olduğunu iddia ederse herkes ona kızar, onu alaya alır, yakınları da ona deli diye çıkışırlar. Ama doğruluk veya devlet işlerine ait başka erdemlere gelince, iş değişir, örneğin eğriliğiyle tanınan bir kimse, önüne gelene eğri olduğunu söylemeye kalkıştı mı demin bilgelik sayılan doğru sözlülük, şimdi bir delilik sayılır. Doğru olsun olmasın herkesin kendini doğru tanıtması gerekir, kendilerini doğru olarak tanıtmıyanlara da deli denir; çünkü herkesin ya doğruluktan bir parçacık olsun payı olmalı, veya insanlıkla ilgisini kesmelidir.

"Onun için doğruluk üzer...de konuşuldu mu, Atinalıların her konuşanı dinlemeleri, bütün insanların doğruluktan payı olduklarına inanmış olmalarındandır. İşte söylemek istediklerim bunlardı.

"Sonra, onlara göre bu erdem neden doğanın, talihin eseri değildir de, öğretilir veya emekle elde edilir bir şeydir, şimdi sana bunu ispata çalışacağım.

"Doğanın, talihin eseri olarak kusurlu doğan kimselere, insanlar öfkelenmeyi öğüt, ders veya ceza vermeyi akıllarına getirmezler; onlara sadece acırlar. Örneğin çirkin, ufak tefek, cılız bir adama kötü gözle bakacak bir kimse deli değil de nedir? Herkes bilir ki güzellik çirkinlik gibi şeyler doğa vergisidir, talihin eseridir. Ama bir kemsede emekle, idmanla, çalışmayla elde edilecek erdemler bulunacağı yerde kötülükler bulunursa, işte o zaman insanda hemen öfkelenmek, ceza vermek, öğüt vermek duyguları ayaklanır. Bu kötülükler de eğrilik, dinsizlik gibi devlet işlerine, erdeme aykırı şeylerdir. Böyle kötülüklerle karşılaşıl-

dı mı herkeste öfke veya öğüt verme duygularının ayaklanması açıkça gösterir ki, erdem emekle çalışmayla elde edilir bir şeydir.

"Sokrates, suçluları cezalandırmak ne demektir, bunun üzerinde biraz düşünürsen insanların erdemi neden öğrenilir bir şey saydıklarına hemen aklın yatar. Gerçekten hiç kimse suçluyu kötülük etti diye, bir ca-
b navar gibi körü körüne cezalandırmaz; aklı başında olanlar suçluyu suçu için cezalandırmaz, çünkü olan olmuştur; ama geleceği düşünür, suçlu bir daha yapmasın, başkasına da ibret olsun diye cezalandırır. Cezanın amacı, gerçekten suçu önlemekse erdem öğretilir bir şey demektir.

"İşte devlet adına veya kendi adlarına ceza verenler hep böyle düşünürler. Suçluyu cezalandırmakta ve-
c ya ezmekte herkes elbirliği etmiştir. Yurttaşların Atinalılar da başka türlü düşünmezler. Bu da gösteriyor ki Atinalılar erdemin öğretilir olduğunu kabul edenler arasındadır.

"Böylece, Sokrates, Atinalıların devlet işleriyle ilgili erdemlerde neden demircinin, kunduracının söylediklerini dinlemekte haklı olduklarını; erdemin öğretilir, sonradan edinilir bir şey olduğuna inandıklarını
d ispat ettiğimi sanırım.

"Şimdi erdemli insanlar hakkında ortaya attığın söze gelelim; demiştin ki; erdemli insanlar, neden, çocuklarına öğretilir şeylerin hepsini öğretiyorlar, onları bilgili kılabiliyorlar da, asıl üstünlüklerine özgü olan erdemi öğreterek, onları kendileri gibi yükseltemiyorlar. Buna masalla değil, ispat yoliyle cevap vereceğim.

"Düşün bir kere, bir devletin yaşıyabilmesi için bütün yurttaşların paylaşması gereken bir şey var mıdır, yok mudur? Karşılaştığın güçlükden ancak bu noktayı ele almakla sıyrılabilirsin. a

"Böyle bir şey gerçekten varsa ve bu biricik şey dülgerin, demircinin, çömlekçinin sanatı değil de, doğruluk, ölçü ,dinlilik, kısaca erdem denen şeyse; bu herkesin pay alması, öğrendiği ve yaptığı ne olursa olsun, uyması gereken bir şeyse; bu, herkese öğretilmesi, bilmiyenlerin de, çocuk olsun, erkek olsun, kadın olsun hareketlerini düzeltinceye kadar cezalandırılmalarını, ceza ve öğütler fayda vermedi mi bu gibilerin adam olmaz sayılarak devletten kovulmalarını veya ölüm cezasına çarptırılmalarını gerektiren bir şeyse; bütün bunlar doğru ise; erdemli insanlar evlâtlarına her şeyi öğretiyorlar da yalnız bunu esirgiyorlar öyle mi! Gel de erdemli insanların bu hareketlerine şaşma. Biraz önce onların, erdemin devlette veya kişilerde bir öğretim konusu olabileceğine inandıklarını söylemiştik. Erdemin böyle öğrenilir ve öğretilir bir şey olduğunu bildikleri halde, evlâtlarına bilinmemesi ölüm cezasına sebep olmıyan şeyleri öğretirler de, bilinmemesi evlâtlarının ölümüne, sürülmesine, mallarının ellerinden alınmasına, kısası soylarının kökünden kazınmasına sebep olacak erdemi öğretemezler öyle mi? Bunu akıl kabul eder mi Sokrates? 325 b c

"Gerçekten erdemin öğretilmesine çocuklukta başlanır, bütün ömür boyunca sürüp gider.

"Çocuk söyleneni anlamaya başlayınca, sütnine, anne, eğitmen hattâ baba iyi yetişmeleri için ellerinden geleni yapar. Çocuğun her hareketi, her sözü üze- d

rinde dururlar, öğütler verirler, filân şey doğru, falan şey doğru değildir, bu güzeldir, şu çirkindir, bunu yap, şunu yapma derler; çocuk bu söylenenleri dinlerse ne âla, yoksa çarpılmış, eğrilmiş bir ağacı doğrultur gibi sopa ve cezayla yola getirirler.

"Daha sonra okula gönderilince öğretmenden harfleri ve kitarayı öğrenmesine dikkat etmesini istemekten çok, gidişinin düzgün olmasına dikkat etmesini isterler; öğretmen de buna elinden geldiği kadar dikkat eder, çocuklar harfleri öğrenip de söylenenleri anladıkları gibi yazılı sözleri de anlamaya başlayınca, ders yerinde sıraya dizilmiş olarak onlara büyük şairlerin şiirleri okutulur, güzel öğütler veren bu şiirler, 326 kahramanların zaferlerini öven bu yazılar ezberletilir. Böylece çocuklarda onlar gibi olmak hevesi uyandırılır.

"Kitara öğretmeni de, çocuğu kötülükten kurtarmaya adam etmeye çalışır, çocuk kitarayı öğrenince, öğretmen ona daha başka şairlerin, saz şairlerinin eserlerini öğretir, bunları kitara ile çaldırır. Böylece b çocukların ruhlarını ritim ve şarkılarla doldururlar onları daha yumuşak kılarlar. Ruhlarına ritim ve ahenk yerleşince de güzel konuşmaya, iyi hareket etmeye hazırlanmış olurlar. Çünkü insan hayatı baştan aşağıya ritim ve ahenk ister.

"Daha sonra çocuk idman öğretmenine gönderilir, böylece olgunlaşan, erdemlileşen ruhuna uygun bir c bedene sahip olması istenir, çelimsizliği yüzünden savaşta veya daha ağır işlerde yılmaması sağlanır. İşte çocuğun yetişmesi için bunlar yapılır. Elden geldiği kadar iyi yetişmelerine çalışılır, ama bu biraz da zen-

ginliğe bağlıdır, çünkü okulda uzun zaman okuyabilenler ancak zengin çocuklarıdır.

"Okuldan sonra da devlet onlara kanunları öğretir, hayatlarını bu kanunlara uydurmalarını ister, diledikleri gibi, akıllarına estiği gibi davranmalarına d
izin vermez. Yazmayı öğrenen çocuklara, güzel yazı öğretmeni nasıl önce lavhaya kalemle harfleri çizer, çocukların önüne koyar bir daha üzerlerinden gitmesini isterse, tıpkı bunun gibi devlet de iyi ve eski kanun kurucularının yapıtı olan yasa maddelerini göstererek emirlerine boyun eğilmesini, bunlara uyulmasını ister. Aykırı davrananlar cezaya çarpılır, cezaları e
yargıç verir, her yerde olduğu gibi sizde de buna yola getirilmek denir. İşte Sokrates, erdem için gerek devletin gerek kişilerin verdiği bunca emek göz önünde dururken, hâlâ erdem öğretilir mi diye soruyorsun. Halbuki asıl öğretilemez olduğunu söyliyenlere şaşmalı.

"Şimdi de sana neden birçok değerli insanların oğulları değersiz oluyor, bunu anlatacağım. Demin dev- 327
letin yaşaması için herkesin erdemi bilmesi gerektiğini anlatabildimse, bunda da şaşılacak bir şey yok demektir. Söylediklerim sence doğru ise — ki bence çok doğrudur — dilediğin mesleklerden veya bilgilerden birini ele al. Örneğin devletin yaşıyabilmesi için herkesin gücüne göre flâvtacı olması gerektiği, herkesin bu sanatı birbirine genel ve özel bir biçimde öğrettiğini, yanlış çalanların cezalandırıldığını, kısaca bugün nasıl kanun ve doğruluk öbür meslekler gibi insanların bir kısmına, değil de, hepsine gizli kapaklısı olmadan öğretiliyorsa, bunun da herkese öğretildiğini varsaya- b

lım. — Öyle sanıyorum ki birbirimize olan karşılıklı hizmetlerimiz doğruluğa ve erdeme gösterdiğimiz saygıdan ileri gelir, onun içindir ki herkes birbirine doğruluğu ve kanunları öğretmeye ve göstermeye her zaman hazırdır. — İşte, hepimiz flâvta sanatını birbirimize öğretmeye böyle son derecede gayret göstersek, iyi flâvtacıların oğulları, kötü flâvtacıların oğullarından daima üstün mü olacak Sokrates? Ben hiç san-
e mıyorum, dedi. Belki flâvtaya yetenekli olan çocuğun tanındığı, yeteneksizin de tanınmadığı görülecektir; iyi flâvtacının oğlunun kötü, kötü flâvtacının oğlunun da iyi olması pek mümkündür, ama ne de olsa, bunlar flâvta sanatını hiç bilmiyenlerle karşılaştırıldı mı hepsinin az da olsa bir değeri olacaktır.

"Bunun gibi, bugün yasaların hükmü altında bulunan bir toplulukla en eğri sayılan bir adam; eğitimi, mahkemeleri, kanunları, kısası erdeme ulaştıracak hiçbir şeyi bulunmıyan — geçen yıl şair Pherekrates'in Lenaeon'da bize gösterdiği gibi — tam anlamiyle yabani insanlarla karşılaştırılırsa, doğru ve bilgin bir adam katına yükselir. Komediyadaki insan düşmanlarının, Koroyu meydana getiren yabaniler arasında kalması gibi, sen de bu çeşit adamların içine düşseydin Eurybathos'la Phrynondas'ın eline düşmeye can atar ve inliyerek buradaki kötü adamları arardın. Ama
• şimdi keyfin yerinde, Sokrates; herkes erdemi elinden geldiği kadar öğretip dururken sana hiç kimse öğretemezmiş gibi geliyor; bu tıpkı bize Hellence konuşmayı öğretmiş olan öğretmeni aramana benzer, onu bulamaz-
328 sın. Gene bunun gibi örneğin, babalarımızın ellerinden geldiği kadar oğullarına, meslektaşlarına öğrettikleri

mesleklerde yetişen ustalarımıza, mesleklerinde yeni yeni şeyler öğretecek bir öğretmen aramaya kalkışsaydın, böyle, birini bulmak, sanırım ki, kolay olmıyacaktı Sokrates; ama hiçbir şey bilmiyenlere, öğretecek bir adam bulmak kolaydır, işte erdem ve daha başka şeyler için de hep böyledir denebilir, bundan ötürü erdemi öğretmekte herkesten biraz olsun üstün olanlar varsa bu kadarını bile nimet bilmeli. b

"Ben işte bunlardan biri olduğumu, başkalarının erdemli yetişmelerine, herkesten çok yardımım dokunacağını, onun için de istediğim ödeneği hakettiğimi sanıyorum, hattâ öğrenicilerime bakılırsa, daha çoğuna da lâyıkmışım. Zaten ödeneğimi şöyle alırım; dersler bitti mi öğrenici, kendisinden istediğim ücreti kabul ederse hemen verir, kabul etmezse bir tapınakta Tanrıyı tanık göstererek dersime ne biçerse onu verir. c

"İşte Sokrates önce erdemin öğretilir olduğunu, — ki Atinalıların fikri de böyledir — sonra da değerli bir adamın değersiz ve değersiz bir babanın da değerli bir evlâda sahip olmasına şaşmamak gerektiğini hikâye ve mantık yoliyle anlatmaya çalıştım. Örneğin Ksanthippos ve Paralos'la yaşıt olan ve burada bulunan Polykleitos'un oğulları babalarının yanında bir hiç sayılırlar. Daha birçok sanatçıların çocukları da böyledirler. Ama bu gençleri hemen suçlandırmamalı, onlardan umudu kesmemeli, çünkü hepsi de daha çok genç." d

Protagoras bu güzel sözlerini bitirdikten sonra sustu. Ben büyülenmiş bir halde kendisine bakakaldım, doyamadığım için daha bir şeyler söyliyeceğini umuyordum. Artık bitirdiğini iyice anlayınca, güçlük-

kendimi toparladım, Hippokrates'e döndüm, dedim ki: "Apollodoros'un oğlu, beni buraya getirdiğin için bilsen ne kadar borçluyum sana. Gerçekten Protagoras'ın söyledikleri benim için pek üstün değerdedir. Bugünedek hiçbir insan emeğinin insanları iyi kılacağını sanmazdım, ama şimdi böyle olmadığını anladım. Yalnız ufak bir sorun var ki, zihnimi çeliyor, ama güvenim var, bunca güç sorunları çözen Protagoras, bunu da aydınlatmakta güçlük çekmez elbet.

"Bu çeşit konular üzerinde bir Perikles'in veya başka bir söz ustasının fikri sorulsaydı, belki onlar da bize aynı derecede güzel söylevler dinletirlerdi, ama kendilerine konu dışında bir şey soruldu mu, tıpkı kitaplar gibi ne bir şey sorabilirler ne de bir cevap verebilirler. Oysa ele aldıkları konu üzerinde en önemsiz bir şeyin sorulması, bitmez tükenmez sözlere sebep olur, tıpkı üzerine vurulunca uzun zaman öten bir daha dokunuluncaya kadar çınlıyan tunç kaplar gibi. Halbuki Protagoras uzun güzel söylevler vermesini bildiği gibi — şimdi gördük — sorulara kısaca cevap vermesini veya kendisi soruyorsa beklemesini, cevabı dinlemesini bilir, bu da pek az insana vergidir. Protagoras şimdi sana bir şey soracağım, buna da cevap verirsen artık bir diyeceğim kalmaz.

"Erdemin öğretilir olduğunu söylüyorsun, dünyada bunu, bana inandıracak biri varsa, o da sensin. Ama sözlerinde beni şaşırtan bir nokta var, zihnim hep oraya takılıyor, bu noktayı da aydınlatmanı istiyeceğim. Zeus'ün insanlara edebi ve doğruluğu gönderdiğini ,sonra da sözlerinin arasında doğruluk, ölçü, dinlilik gibi şeylerin bir bütün teşkil ettiklerini, bu

bütüne de erdem dendiğini söylemiştin. Şimdi senden daha açık olarak şunu anlamak istiyorum; erdem bir bütündür de doğruluk, ölçü, dinlilik bu bütünün bölümleri midir ,yoksa bu saydığım erdemler bir tek bütüne verilen başka başka adlar mıdır? İşte asıl anlamak istediğim bu, Sokrates." b

"Protagoras, sorduğun şeyin cevabı kolay dedi, erdem birdir, çeşitli erdemler de bölümleridir" cevabında bulundu. — "Yüzün bölümleri olan ağız, burun, göz, kulak gibi mi, yoksa birbirinden büyüklük ve küçüklük bakımından ayrılan bir altın külçesinin bölümleri gibi mi?" dedim.

— "Bana birincisi gibi geliyor Sokrates, yüzün c bütününe göre, bölümleri gibi dedi."

— "İnsanlar erdemin şu veya bu bölümüne mi sahip olurlar yoksa birine sahip olan hepsine birden mi sahip olmuş olur?" diye devam ettim.

— "Hayır, hepsine birden değil, çünkü birçok kimseler cesur olurlar ama eğridirler, veya doğru olurlar ama bilge değildirler" dedi.

— "Bilgelik de cesaret de erdemin parçalarından sayılır değil mi?" dedim.

— "Elbette, dedi. Hele bilgelik bu bölümlerin hep- 330
sinin başında gelir".

— "Bu bölümlerden her biri, birbirinden başkadır, değil mi?

— "Evet."

— "Tıpkı yüzün bölümleri gibi bunların da, her birinin kendine özgü özellikleri vardır değil mi? Örneğin gözler kulaklardan ayrıdır, özellikleri de başka başkadır, yüzün öteki bölümleri de ne özellikleri ba-

kımından, ne de başka bir bakımdan birbirine benzerler. İşte erdemin bölümleri de acaba böyle mi? Bunlar birbirlerinden başka başka oldukları gibi, özellikleri bakımından da başka başka değil midirler? Karb şılaştırmamız doğru ise, bunun böyle olması gerekmez mi?

— Kuşku yok dedi.

— "Demek erdemin başka hiçbir bölümü yok ki bunlardan birine, yani bilime, doğruluğa, cesarete, ölçüye, dinliliğe benzemiş olsun, değil mi?" dedim.

— "Hayır" dedi.

— "Öyleyse bunlardan her birinin ne olduğunu birlikte arıyalım, dedim. Önce doğruluktan başlıyaec lım. Doğruluk gerçek bir şey midir? Bana gerçek bir şey gibi geliyor, ya sana"

— "Bana da" dedi.

— "Peki, biri bize sorsaydı: Söyleyin bana, Protagoras, Sokrates, doğruluk dediğiniz şey, sizce doğru bir şey midir, yoksa eğri bir şey midir?" ben: doğru bir şey derdim ya sen ne derdin, benimle birlik mi olurdun, yoksa başka bir şey mi söylerdin?"

— "Seninle birlik olurdum" dedi.

— Öyleyse, doğrulukta, doğru olmak özelliği vardır değil mi?" deyince ona "evet" derdim. Sen de böyle demez miydin?"

d — "Öyle derdim" dedi.

— "Sonra gene bize sorsaydı: "dinlilik diye bir şey var mıdır, ne dersiniz, vardır derdik sanırım."

— "Elbette" dedi.

— "Devam etseydi; "Bunun da bir şey olduğunu kabul ediyor musunuz?" diye... Ederdik değil mi?"

Protagoras buna da "evet" dedi.

"Peki, sizce dinlilik, dinli olmayı mı, yoksa dinsiz olmayı mı karşılar?" "Bu söz doğrusu beni kızdırırdı, dedim; sonra da: Behey adam, doğru konuş, dinlilik dinli olan şey değil de nedir? derdim. Sen de benim gibi cevap vermez miydin?"

— "Elbette, öyle derdim" dedi.

— "Sormalarına devam ederek bize deseydi ki: demin ne diyordunuz, yoksa yanlış mı anladım? Yanılmıyorsam, erdemin bölümleri arasında hiçbir benzerlik yoktur, demiştiniz değil mi? Cevap olarak derdim ki; gerçekten bizi iyi dinlemişsin, yalnız bunları söyliyen ben değildim ki ;Protagoras'dı; işte burada yanılıyorsun, çünkü ben ona sadece soruyordum — Bunun üzerine adamcağız dese ki: doğru mu Protagoras? Erdemin bölümleri birbirine benzemez diyen sen misin, demek istediğin bu mu? Ne derdin?

— "İster istemez "evet" derdim Sokrates."

— "Ağzından bu sözleri aldıktan sonra bize şöyle bir şey sorsaydı: Öyleyse dinlilik, özü doğruluk olmıyan bir şeydir, doğruluk da özü dinlilik olmıyan yani dinsizlik olan bir şeydir, demek ki dinlilik doğru olmıyan, eğri olan; doğruluk da dinsiz olan bir şeydir. Buna ne derdik Protagoras? Kendi adıma konuşsaydım, ben doğruluğun dinli, dinliliğin de doğru olduğunu söylerdim: müsaadenle senin adına da böyle derdim; doğruluk ya dinlilikle bir şeydir veya ona çok yakındır, böylece doğruluk her şeyden çok dinliliğe benzediği gibi, dinlilik de doğruluğa benzer. Ama böyle cevap vermeme bilmem izin verir misin?"

— "Sokrates, ben doğruluğun dinli, dinliliğin de
e doğru olduğunu pek kabul edemem, sorun o kadar sade değil, aralarında bir fark bulunduğunu sanıyorum, ama ne çıkar, dedi, mademki istiyorsun, haydi doğruluğun dinli, dinliliğin de doğru olduğunu kabul edelim."

— "Yoo dedim. Ben bir fikrin *istersen, hoşuna giderse* gibi sözlerle ispat edilmesini istemem. İkimizin de inanmasını isterim. Çünkü bir fikir ancak, *se... ise*'leri kaldırmakla ispat edilmiş olur."

d — "Dinlilik ile doğruluk arasında muhakkak bir benzerlik var, dedi; çünkü herhangi bir şey şu veya bu bakımdan başka bir şeye benziyebilir. Beyaz bir bakıma siyaha, katı da yumuşağa benzer, birbirine bütün bütüne aykırı gibi görünen her şey için böyle denebilir. Demin özelliklerini ayırdığımız ve birbirlerine benzemediklerini söylediğimiz yüzün bölümleri arasında da hiçbir benzeme, hiçbir ilgi yoktur denemez, bu
e yolla isteseydin bunların da birbirine benzediğini ispat edebilirdin. Ama birbirine bir noktada benziyen şeylere birbirinin benzeri demek doğru olmadığı gibi birbirlerinden herhangi bir noktada farklı olan şeylere de fark ne kadar çok olursa olsun farklı şeylerdir diyemeyiz."

"Cevabına şaştım ve dedim ki:" "doğru ile dinli arasında sence pek mi az bir benzerlik var."

332 "Büsbütün öyle değil, ama düşündüğün gibi de değil, dedi.

"Pekiii... madem ki bu tartışma hoşuna gitmiyor, bunu bir tarafa bırakalım söylediklerinin başka bir noktasını ele alalım."

— "Akılsızlık dediğin bir şey var mı?"

— "Var."

— "Bunun karşıtı ancak bilgelik olabilir, değil mi?"

— "Öyle olacak" dedi.

— "Bir adam akıl ve yarara göre davranırsa, bu hareketi ölçülü müdür, değil midir?"

— "Ölçülüdür sanırım" dedi.

— "Peki, onları ölçülü kılan, ölçü değil mi?" b

— "Elbette."

— "Peki, akla göre davranmıyan akılsızca davranmış olmaz mı, böyleleri de sence ölçülü müdür."

— "Hayır."

— "O halde akılsızca davranmak, ölçülü davranmanın karşıtıdır."

— "Evet."

— "Akılsızlıkla, akılsız hareketler; ölçüyle de ölçülü hareketler yapılır değil mi?"

— "Doğru buldu."

— "Kuvvetle, kuvvetli hareket; zayıflıkla da zayıf hareket yapılır."

— "Öyle."

— "Hızla, hızlı hareket, ağırlıkla da ağır hareket yapılır, değil mi?"

— "Evet."

— "Kısası aynı biçimde yapılan şeyler, aynı şeyden, karşıt biçimde yapılan şeyler de karşıt biçimden c gelir, değil mi?"

— "Öyle" dedi.

— "Söyle bakalım güzel denen bir şey var mı? dedim."

— "Var."

— "Güzelin karşıtı çirkinden başka bir şey mi?"

— "Hayır."

— "Devam edelim, iyi olan bir şey var mı?"

— "Var."

— "İyinin karşıtı kötüden başka bir şey mi?"

— "Hayır."

— "Peki, sesin incesi var mı?"

— "Var."

— "İncenin karşıtı kalından başka bir şey mi?"

— "Hayır."

— "Demek, her karşıtın çok değil tek karşıtı var?"

— "Öyle" dedi.

d — "Haydi bakalım üzerinde uyuştuğumuz noktaları bir daha gözden geçirelim, dedim. Her şeyin birçok değil, bir tek karşıtı olduğunu kabul etmiştik değil mi?"

— "Evet."

— "Birbirine karşıt olan şeylerin de karşıt nedenlerden çıktığını söylemiştik."

— "Evet."

— "Akılsızca yapılan bir hareket ölçüyle yapılan bir hareketin karşıtıydı değil mi?"

— "Evet."

— "Ölçülü hareket ölçüden, akılsızca hareket de akılsızlıktan doğuyordu."

— "Öyle" dedi.

— "Hareketler birbirinin karşıtı olunca, bunları doğuran nedenlerin de birbirlerinin karşıtı olması gerekmez mi?"

— "Evet."

— "Öyleyse biri ölçüden, öteki de akılsızlıktan doğmuştur."

— "Evet."

— "Hem de birbirinin karşıtı olarak değil mi?"

— "Kuşku yok."

— "Öyleyse, karşıt sebeplerden meydana gelmişlerdir?"

— "Evet."

— "Demek akılsızlık ölçünün karşıtıdır."

— "Öyle görünüyor."

— "Hatırlamıyor musun, biraz, önce, biz akılsızlığı bilgeliğin karşıtı olarak kabul etmiştik."

— "Evet."

— "Her şeyin de bir tek karşıtı var demiştik."

— "Evet."

— "Öyleyse, azizim Protagoras vardığımız bu iki 333
sonuçtan hangisini bırakacağız? Her şeyin bir tek karşıtı olduğu sonucunu mu, yoksa bilgelik ve ölçünün erdemin birbirinden farklı iki bölümü olduğu, — hattâ bu kadarla da kalmayıp yüzün çeşitli bölümleri gibi bunların ne özleri ne de özellikleri bakımından birbirlerine hiç de benzer bir tarafı olmadığı — sonucunu mu, söyle bakalım bunlardan hangisini bırakacağız? Gerçekten bu iki sonuç birbirine aykırıdır, ne aynı sesi çıkarır, ne de aynı havayı çalar. Bir yandan bir şeyin birçok değil bir tek karşıtı olduğunu, bir yandan da biricik olan akılsızlığın aynı zamanda b
hem bilgelik hem de ölçü gibi iki karşıtı olduğunu kabul edince bu iki sonuç birbirine nasıl uyar, doğru değil mi? Ne dersin Protagoras."

İstemiye, istemiye "Evet öyle" dedi.

— "Demek bilgelikle ölçü bir şeydir, zaten biraz önce de doğrulukla dinlilik bize benzer şeylermiş gibi göründü. Haydi Protagoras yılmıyalım, devam edelim. Öyle bir kimse var mı ki eğrilik ederken ölçülü olsun."

— "Sokrates böyle bir şeyi kabul etmem ayıp olur, ama böyle düşünenler çok."

— "Peki onlarla mı yoksa seninle mi konuşayım?"

— "İstersen önce onlarla konuş dedi."

— "Benim için hepsi bir, sen de onlar gibi mi düşünüyorsun onu söyle, çünkü ben her şeyden önce fikri inceliyorum. Belki de böylece hem soran kendimi, hem de bana cevap vereni aynı zamanda incelemiş olurum." Protagoras önce mırın kırın, etti, fikri savunmanın güç olduğunu söyledi, ama sonunda cevap vermeye razı oldu.

— "Haydi bakalım sorunu başından alalım dedim. Eğrilik eden bir kimsenin ölçülü olabileceğine aklın yatar mı?"

— "Neden yatmasın, dedi.

— "Ölçülü olmaktan iyi düşünmeyi anlıyorsun değil mi?"

— "Evet."

— "İyi düşünmekten de, eğrilik etmeye karar verirken gerektiği gibi düşünmeyi anlıyorsun değil mi?"

— "Evet" dedi.

— "Eğrilik iyi bir iş olduğuna göre mi, yoksa zararlı bir iş olduğuna göre mi?"

— "İyi bir iş olduğuna göre."

— "Peki, iyi şeylerin bulunduğunu kabul eder misin?"

— "Ederim."

— "İyi olan şeyler insanlara yararlı olan şeyler değil midir?"

— "Evet ama, ben insanlara yararlı olmıyan şeylere de iyi derim." e

Protagoras'ın canının sıkıldığını, aksiliğe başladığını, bu soruların kendisini sıktığını anladığımdan tatlılıkla sormaya başladım. "Protagoras yararsız şeylerin iyi olduğunu söylemekle onların yalnız insanlara mı, yoksa hiçbir şeye mi yararı olmadığını söylemek 334
istiyorsun? Bu ikinci çeşitten olan şeylere de iyi mi diyeceksin?"

— "Hayır dedi, ama yiyecek içecek ilâç ve benzerleri hakkında birçok şeyler biliyorum ki, bunlardan bazıları insanlara yararlı, bazıları zararlıdır, ama atlar için öyle değil; bir kısmı sadece öküz ve köpekler için iyidir bir kısmı da bunlardan hiçbirine yaramadığı halde yalnız ağaçlara yarar; hattâ bunlar arasında bazısı köklere iyi gelir ama filizlere yaramaz, b
örneğin gübre, hangi bitkinin köküne konursa iyi gelir ama yeni sürgünlere ve filizlere konuldu mu onları öldürür. Bunun gibi zeytin yağı her çeşit bitkinin en büyük düşmanıdır, hayvanların tüylerini berbat eder ama insan bedenini, kıllarını kuvvetlendirir. İyi o kadar çeşit çeşit kalıplara giren bir şeydir ki; örneğin insan için, dıştan kullanıldı mi çok yararlı olan bir
şey içden kullanıldı mı zararlı olabilir. Nitekim he- d
kimler hastalara yağlı yemeyi yasak ederler, sadece bazı yemeklerin kekreliğini gidermek için bir parçacık kullanılmasına izin verirler.

Protagoras bu güzel sözlerini bitirince bir alkıştır koptu. Bana gelince, dedim ki: "Protagoras belleğim çok zayıf onun için uzun konuşuldu mu söylenenleri unutuyorum. Ağır işitseydim benimle biraz daha yüksek sesle konuşmaya çalışırdın, şimdi de madem ki unutkan bir adamla konuşuyorsun, cevaplarını uzatma, kısa kes ki izleyebileyim."

— "Benden kısa cevaplar istemekle ne demek istiyorsun, dedi. Gerektiğinden kısa mı olsun?"

— "Hiçbir zaman, dedim .

— "Gerektiği kadar mı olsun" dedi.

— "Evet" dedim .

— "Bana gerekir göründüğü kadar mı, yoksa sana gerekir göründüğü kadar mı?"

— "İşittim ki, sen bir konu üzerinde isteyince hiç şaşırmadan uzun uzadıya konuşabildiğin gibi — hattâ böyle konuşmayı bakalarına da öğrettiğin söylenir — kimsenin beceremiyeceği derecede kısa konuşmasını da bilirmişsin. Benimle konuşmak istersen ikincisini,
335 yani kısa konuşmak yolunu tut dedim." — "Sokrates, dedi, ben hayatımda birçok insanlarla söz savaşlarına giriştim, şimdi senin istediğin gibi karşımdakilerin keyiflerine göre konuşsaydım, herkese olan üstünlüğüm anlaşılmaz, Protagoras'ın ünü bütün Hellasa yayılmazdı."

Verdiği cevaplardan kendisinin de pek hoşlanma-
b dığını, konuşmaya istediğim gibi devam etmeye razı olmıyacağını anladım, onun için de toplantıda işimin kalmadığını düşündüm, dedim ki: "Protagoras, ben de, konuşmamızın istemediğin bir biçimde yürütülmesini

elbette istemem. Seni izleyebilmem için, istediğim gibi konuşmalısın. Herkesin söylediği, senin de iddia ettiğin gibi, sen hem kısa hem de uzun konuşmanın hakkından geliyorsun, çünkü sen usta bir adamsın. Bense uzun sözleri izliyecek halde değilim, bu kusurumun önüne geçmek elimde olan bir şey değil; ama madem ki sen her ikisinde de ustasın konuşup anlaşabilmemiz için bana bazı müsaadelerde bulunman gerek. Kabul etmiyorsun, zaten başka işlerim var, uzun sözlerini dinliyemiyeceğim, beni bekliyorlar, ayrılmak zorundayım. Yoksa elbette seni dinlemek çok hoşuma giderdi."

Sözlerimi bitirince gitmek üzere kalkmaya davrandım. Ama tam bu sırada Kallias bir eliyle kolumu, öbür eliyle de eteğimi tutarak: "Seni bırakmıyacağız Sokrates, dedi; çünkü sen olmayınca böyle konuşamayız. Ne olur bizi bırakma. Benim için dünyada ikinizin konuşmasını dinlemekten daha zevkli bir şey olamaz. Haydi ne olur, bizi kırma." Ayakta olarak dedim ki: "Hipponikos'un oğlu, senin bilgeliğe olan aşkına zaten öteden beri hayrandım, hele şu anda daha çok hoşuma gittin, seni kutlarım. Elimde olan bir şeyi isteseydin seni kırmazdım. Ama bu, Himereli Krison kadar hızlı koşmamı yahut uzun, bir günlük mukavemet yarışına girenlerden biriyle yarış etmemi istemek gibi bir şey. Buna cevap olarak derim ki, ben onlarla boy ölçüşmeyi senden fazla isterdim, ama ne yapayım, elimden gelmez ki, beni ille Krison ile yarıştırmak istersen onun gönlünü yapmaya bak çünkü ben hızlı koşamam, ama o ağır gidebilir. Beni Protagoras'la konuşturmak istersen dedim, ondan deminki gibi az sözle, sorulan şeyin dışına çıkmadan cevap vermesini iste. Yoksa onunla

b nasıl konuşabilirim? Bence birkaç kişi arasındaki konuşma ile, halk önünde söylenen söylev başka başka şeylerdir." — "Biraz düşün Sokrates, Protagoras da söylediklerinde pek haksız değil, o nasıl senin konuşmana karışmıyorsa, kendisinin de dilediği gibi konuşmasına izin verilmesini istiyor."

Burada Alkibiades söze karışarak dedi ki:

"Yanılıyorsun Kallias, Sokrates uzun boylu konuşmayı beceremediğini söylüyor, bunda Protagoras'ın üstünlüğünü kabul ediyor, ama kısa kısa soru ve ce-
c vaplarla konuşmak — yani söylenen şeyin doğruluğunu anlamak için sıra ile sormak ve cevap almak — üstünlüğünü kimseye bağışlıyamaz. Protagoras kısa kısa soru ve cevaplarla konuşmada Sokrates'den aşağı olduğunu kabul edecek olursa Sokrates'in bir diyeceği yoktur, ama üstünlüğünü iddia ederse onunla kısa kısa soru ve cevaplarla konuşsun, öyle ki kanıtlardan
d sıyrılmak ve verilecek cevaplardan kurtulmak için sözlerini uzatmasın, ortaya atılan sorunu dinliyenlere unutturacak kadar da uzun sözlere girişmesin. Sokrates'in belleğine gelince, mükemmel olduğuna güvenim var, unutkanlığını ileri sürmesi de şakadır. Bana kalırsa en doğrusu Sokrates'in dileğini yerine getirmektir, herkes düşüncesinin özünü söylesin."

Yanılmıyorsam Alkibiadesten sonra Kritias söze karıştı: "Prodikos, Hippias dedi, bana öyle geliyor ki
e Kallias Protagoras'ın tarafını tutuyor. Alkibiades'e gelince, o kafasına koyduğu şeyin ille haklı çıkmasını ister. Biz ne Sokrates'in ne de Protagoras'ın tarafını tutalım, ikisinden de tartışmalarını yürütmelerini istiyelim."

Kritias sözlerini bitirdikten sonra Prodikos dedi 337
ki: "Söylediklerin doğru Kritias, bu çeşit tartışmala-
rı dinliyenler, konuşanları tarafsızlıkla dinlemeli, ama
kayıtsızlıkla, değil, çünkü bunlar aynı şey değildir;
ikisini de tarafsızlıkla dinlemeli ama karar verirken
kayıtsız kalmamalıyız; fazla bilgili olana fazla, az
bilgili olana da az değer vermek gerekir. Ben de Pro-
tagoras, Sokrates sizden rica ediyorum, hatırımızı kır-
mayın; birbirinizle konuşun ama, çekişmeyin, gerçek- b
ten bunlar aynı şey değildir; konuşma iyi niyetle dost-
lar arasında, çekişme de düşmanlar ve rakipler arasın-
da olur. Böylece toplantımız çok güzel olacak; gerçek-
ten konuşacak olan sizler, sizi dinliyecek olan bizlerin
takdirini kazanacaksınız, övgümüzü demiyorum, çün-
kü takdir dinleyicilerin samimî duygularından doğar,
övgü ise çokluk, asıl fikrini gizliyenlerin söyledikleri
bir yalandır. Sizi dinliyecek olan bizler de zevkın değil,
sevincin en yüksek derecesine ulaşacağız; çünkü se- c
vince, bir şey öğrenilirken zihnimize yeni fikirler gi-
rerken erişilir. Zevk ise yemekle veya buna benzer hoş
duyumların doyurulmasiyle duyulur." Orada bulunan-
ların birçoğu Prodikos'un bu sözlerini alkışladı.

Prodikos'dan sonra bilgin Hippias dedi ki: "Bu-
rada hazır bulunan hepinizi yasa bakımından olmasa
bile doğa bakımından yurttaş, akraba, hısım saya-
rım. Doğada benzer benzerin akrabasıdır, ama insan- d
ların Tyranos'u olan yasa doğayı bile zoru altında
tutmak ister. Her şeyin özünü bilen Hellaslıların en
bilgini sayılan bizlerin, bilgeliğin merkezi olan kentin
bu en ünlü en zengin evinde toplanarak bayağı insan-
lar gibi birbirimizle anlaşamamamız, bize yakışmıya- e

cak davranışlarda bulunmamız, hiç de uygun düşmez. Protagoras, Sokrates hakemliğimizi kabul edin de ikisi ortası bir yol tutun, sizden bunu diliyorum. Sokrates,
338 sen Protagoras'ın hoşuna gitmiyen aşırı derecede kesik, kesin kanıtları ele almaktan vazgeç, bize daha güzel ve daha hoş gelmesi için de sözlerinin dizginlerini gevşet, Protagoras, sen de tam tertip pupa yelken kara yüzü gömiyen engin söz denizlerine açılma, ikiniz de ikisi ortası bir yol tutun, Böyle davranınız, beni
b dinlerseniz, sözlerinizin sınırını ayarlıyacak bir hakem bir Prytane veya bir Epistate seçiniz."

Bu sözleri herkes beğendi, alkışladı. Kallias beni koyuvermiyeceğini söyledi, bir hakem göstermemi istediler. Dedim ki: Hakem bulundurmak yersiz bir şey olur. Çünkü seçtiğimiz bizden değersiz olursa, değersizlerin değerlilerin başında bulunması anlamsız olur; bizimle bir ayarda olursa gene iyi olmıyacaktır, çünkü bize benziyen bizim gibi davranacaktır, onun için
c hakemliği gereksizdir. Ama kendinizden daha üstün birini seçin diyeceksiniz. Doğrusu, bence Protagoras'tan daha bilgili bir adam bulamazsınız. Kendisinden üstün olmıyan birini seçer de, onu Protagoras'tan üstün sayarsınız bu, Protagoras için bir hakaret olur, başına bir başkan koymak onu küçültmüş olur; bana gelince, böyle şeylere aldırmam. Ama — dilediğiniz gibi — toplantımızın bozulmaması, konuşmamızın yürümesi için şunu yapabilirim: Protagoras cevap ver-
d mek istemezse, o bana sorsun, ben cevap veririm; böylece sorulan bir şeye nasıl bir cevap beklediğimi kendisine göstermiş olurum. İstediği sorunlar üzerinde, dilediği gibi sorarak benden cevaplarını aldıktan son-

ra, cevaplariyle fikrini savunmak sırası ona gelir. Ama sadece sorulanlara cevap vermeyi kabul etmezse demin aramızdaki konuşmanın bozulmaması için benden istediğinizi, siz ve ben hep birlikte ondan isteyelim. Bu iş için başkan filân istemez, hep birden başkanlık edersiniz."

Böyle davranmayı herkes uygun buldu; Protagoras'ta istemiyerek önce sormaya, kendisi iyice sorduktan sonra da kısa cevaplar vererek fikrini anlatmaya razı oldu. Şöyle başladı .

"Bence Sokrates insanları yetiştirmek işinde şiir başta gelir. Yani insan şairlerin eserlerinde iyi ile kötüyü anlamalı, bunları ayırdedebilmeli, soranlara da 339
nedenlerini anlatabilmelidir. Şimdi soracağım şeyler gene deminki tartışmamızda olduğu gibi erdem hakkında olacak, yalnız bu kez şiirden söz açacağız. Simonides bir yerde Tessaliya'lı Kreon'un oğlu Skopas'a şöyle der:

Şüphesiz, eli, ayağı, kafası düzgün, lekesiz b
Gerçekten iyi bi adam "olmak"[1] *güçtür.*

Bu şiiri bilir misin? Bilmiyorsan baştan aşağı okuyayım?"

— "Lüzum yok, biliyorum, iyiden iyiye incelemişimdir dedim."

— "İyi ya dedi; Eee... güzel, doğru bulmuyor musun?"

— "Çok güzel, çok doğru buluyorum dedim."

— "Şairin söyledikleri birbirini tutmazsa, gene güzel mi sayarsın?"

---

[1] Devenir karşılığıdır.

— "Hayır."

— "Şöyle bir iyice incele."

— "Azizim adamakıllı incelemişimdir."

— "Öyleyse bileceksin bir az sonra şöyle der:

Gerçi bir bilgenin ağzından çıkmıştır.
Ama iyi "olmuş olmak"[1] *güçtür diyen*
Pittakos'un sözünü de doğru bulmuyorum.

Bu mısraların da gene deminki mısraları söyliyen şairin olduğunu biliyor musun?" '

— "Biliyorum" dedim .

— "Peki bu iki parça, sence birbirini tutuyor mu?"

— "Galiba tutuyor dedim. Ama bir yandan da acaba biraz hakkı yok mu diye kendi kendime düşünüyordum.

Yoksa, sen benim fikrimde değil misin? dedim."

— "'Bu iki parçayı yazan şairin birbirini tutmıyan sözler söylediğini nasıl inkâr edebilirim. Önce gerçekten iyi adam olmak güçtür, diyerek kendi fikrini söylemeye başlıyor; ama birkaç mısra sonra bu söylediklerini unutarak Pittakosda rasladığı "iyi olmuş olmak güçtür" sözünü biraz önce kendisi de söylediği halde kabul etmiyor, beğenmiyor. Böylece kendi söylediği şeyi bir başkası tekrarlayınca onu ayıpladı mı kendi kendini ayıplamış, ya birinci ya ikinci parça da yanılmış olur."

Orada bulunanların çoğu bu sözleri, coşkunlukla alkışladı. Bense bu alkış gürültüsü arasında güclü bir

[1] Être karşılığıdır.

pehlivandan yumruk yemiş gibi önce gözlerim kararDI, sonra başım dönmeye başladı. Daha sonra da doğrusunu söylemek gerekirse şairin söylediğini düşünmeye vakit kazanmak için Prodikos'a döndüm, dedim ki: "Prodikos, Simonides senin kentlindir, ona 340
yardım etmek sana düşer. seni yardımıma çağırmam Homeros da Akhilleus'un hücumuna uğrayan Skamandros'un Simoïs'den yardım isteyen şu sözlerini hatırlatır:

Aziz kardeşim, ikimiz birlik olalım
Şu güclü adamı durduralım.

"Bunun gibi, ben de Protagoras bizim Simonides'i devirmesin diye senin yardımına koşuyorum. Çünkü Simonides'i kurtarabilmek için demin birçok güzel örneklerini gördüğümüz örneğin "istemek", "dilemek" gi- d
bi kelimeler arasındaki farkı arayan senin o ince sanatın galiba hiç de fazla gelmiyecek, Sanmam ki Simonides birbirini tutmıyan sözler söylemiş olsun. Ama bize önce kendi fikrini bildir. "olmak" la "olmuş olmak" ın[1] anlamları bir midir, yoksa başka başka mıdır?"

— Prodikos "başka başkadır" diye cevap verdi.

— Dedim ki: "İlk parçada kendi fikrini söyliyen Simonides gerçek iyi bir adam olmak güçtür diyor de- e
ğil mi?"

— Prodikos "evet" dedi.

---

[1] Yukarda işaret ettiğimiz gibi Simonides'in şiiri üzerinde edilen tartışmada "olmak" daima "devenir" in "olmuş olmak" da (être) in karşılığı olarak alınmıştır.

— "Pittakos'un söylediklerine gelince; Protagoras'ın sandığı gibi kendi söylediklerini olduğu gibi tekrarladığından değil, büsbütün başka bir şey söylediğinden Simonides onu beğenmiyor, çünkü Pittakos "iyi olma" nın değil "iyi olmuş olma" nın güç olduğunu söylüyor. İşte Protagoras, burada bulunan Prodikos'a göre "olmak" ile "olmuş olmak" başka başka şeylerdir. "Olmak" "olmuş olmak" ın eşiti değilse Simsonides birbirini tutmaz sözler söylemiş değildir. Belki Prodikos ve bir takımları Hesiodos'la birlik olarak "iyi adam olmak" güçtür diyeceklerdir. Çünkü: "Tanrılar, erdeme ermek için alın terini şart koşmuşlardır. Ama erdeme ermek güç olsa bile, bir kez tepesine ulaşıldı mı, artık orada tutunmak kolaylaşır."

Prodikos sözlerimi beğendi ama Protagoras dedi ki: "Sokrates, sen kaş yapayım derken göz çıkarıyorsun."

Bunun üzerine dedim ki: "Protagoras şu yaptığım işe bak, ne acayip hekimmişim ben, hastalığı iyi edeyim derken büsbütün azdırmışım."

— "Evet, öyle, dedi:

— "Nasıl olur," dedim.

— "Erdemi tutmanın ne kadar güç bir şey olduğunu herkes bilir, dediğin gibi şair erdemi tutmanın kolay olduğunu söylemek isteseydi tam bir cahil olurdu." dedi.

— "İyi ki bu konuşmalarımızda Prodikos aramızda dedim. Çünkü azizim Protagoras, Prodikos'un Simonidese hattâ daha gerilere giden bilgisi bana pek tanrısal ve pek eski zamanlardan gelme gibi görünüyor. İşte, sen bunca şeyler biliyorsun ama bu bilgiden

haberin yok, bense onu Prodikos'dan öğrendim, onun için adamakıllı bilirim. Burada Simonides'in "güç" kelimesini senin anladığından büsbütün başka bir anlamda kullanabileceğini hatırından bile geçirmiyorsun; bu hal "korkunç" kelimesinde hep başıma gelir, prodikos da her fırsatta düzeltir, herhangi bir kimseyi örneğin seni övmek için "Protagoras korkunç bir bilgindir" dediğim zaman, bana iyi bir şeye korkunç demeye utanmıyor musun diye çatar sonra da der ki: Ancak kötü şeylere korkunç denir, gerçekten kimse korkunç bir zenginlik, korkunç bir barış veya korkunç bir sağlık gibi lâflar etmez; ama korkunç bir hastalık, korkunç bir savaş korkunç bir fakirlik denebilir, bu da gösteriyor ki, korkunç kelimesi hep kötü şeyler için kullanılır. Bunun gibi Keosluların ve Simonides'in ağzında "güç" kelimesinin bir kötülüğe veya bilmediğin herhangi bir anlama gelmiyeceğini ne biliyorsun? Bunu Prodikos'a soralım, çünkü Simonides'in dilini ancak o anlatabilir. Prodikos, Simonides "güç" kelimesiyle ne demek istemiştir acaba?

— "Kötü bir şey" dedi.

— "Prodikos dedim. Simonides sakın Pittakos'un "iyi olmuş olmak güçtür" sözünden "iyi olmuş olmak kötüdür" anlamını çıkardığı için ona çıkışmış olmasın?"

— "Başka türlü anlıyabilir misin Sokrates? Zaten Simonides Pittakos'a hep kelimeleri yerinde kullanmadığı için çıkışır, çünkü Pittakos Lesbosluydu, onun için yabancı bir lehçeyi konuşmaya alışmıştı.

— "Prodikos'un söylediklerini işitiyor musun Protagoras, bir diyeceğin var mı?"

Protagoras dedi ki: "Prodikos'un söylediklerine pek akıl yatmaz, Simonides'in "'güç" kelimesini hepimizin anladığı gibi kullandığına güvenim var. Yani kötü olan şeyi değil, kolay olmıyan, güçlükle elde edilen şeyi anlatmak istemiştir."

— "Bence de öyle Protagoras dedim, Simonides bunu demek istemiştir. Prodikos da öyle olduğunu pekâlâ bilir ama fikrini savunup savunamıyacağını denemek için seninle şaka ediyor. Simonides'in de "güç" ü kötü anlamında kullanmadığının kanıtı meydanda, çünkü hemen arkasından diyor ki:

Bu üstünlük ancak Tanrıya vergidir.

"İyi olmak kötüdür, deyip de, bunun ancak Tanrıya vergi olduğunu, Tanrılığın bir üstünlüğü olduğunu söyleseydi Prodikos, Simonides'i bir hayasız olarak göstermiş olurdu. Halbuki, bu söz Keoslulara hiç te
342 yakışmaz. Bu şiirde Simonides'in ne demek istediği hakkındaki düşüncemi, şiir anlayışımı dinlemek istersen anlatmaya hazırım, yok sen söylemek niyetinde isen seni dinlerim."

Bu sözlerim üzerine Protagoras "dilediğin gibi olsun Sokrates" dedi. Bir yandan da Prodikos, Hippias ve daha birçokları ille söylememi istediler.

"Peki öyleyse, bu şiir hakkında ne düşündüğümü anlatmaya çalışayım dedim. Bilgi aşkı Hellas'ın hiçbir yerinde Girit ve Lakedaimon'da olduğu kadar eski ve
b yaygın değildir; sofistlerin en çok bulunduğu yer de orasıdır. Ama bu budunlar kendilerini cahil gibi göstererek o taraflarını saklarlar. Hellas'lıların en bilgeleri olduklarını göstermemek için Protagoras'ın sözünü

ettiği sofistler gibi davranırlar; öteki budunlar asıl üstünlüklerinin bilgelikte olduğunu öğrenip de bu yolda çalışmasınlar diye ,kendilerini yalnız savaşta cesurlukta üstünmüş gibi göstermeye yeltenirler. Böylece gerçeği gizlemeleri sayesinde Lakedaimon'luluk taslıyarak kulaklarını yırtan, bacaklarına meşinler sararak, gymnazlara koşan kısa etekler giyen — Lakedaimonluların Hellaslılar arasındaki üstünlükleri sanki bunlarmış gibi — birçok Lakedaimon taklitçilerini yanlış yola sürükliyebilmişlerdir. Ama Lakedaimonlular gizlenmekten usanıp da sofistleriyle rahat rahat konuşmak istediler mi, bütün Lakedaimon taklitçilerini ve yabancıları memleketlerinden kovarlar, sofistleriyle diledikleri gibi konuşurlar. Sonra gençleri yabancı memleketlere bırakmazlar, Giritliler de gençlere verdikleri eğitimin bozulmaması için böyle davranırlar. Bu budunlarda eğitimleriyle övünen yalnız erkeklere değil, kadınlara da raslanır.

"Sözlerimin doğru olduğunu Lakedaimonluların felsefe üzerinde konuşmaya çok alışık olduklarını şundan anlıyabilirsiniz, Lakedaimonluların en bayağılarından biriyle konuşsanız, önce onu anlamsız bulursunuz, ama ilk fırsatta usta bir okcu gibi öyle güclü, öyle keskin, öyle anlamlı bir söz ortaya atar ki, karşısında hemen çocuk gibi kaldığınızı duyarsınız.

"Eskiden olduğu gibi bugün de Lakedaimon eğitiminin idman zevkinden çok felsefe zevkine dayandığı görülür; çünkü bu çeşit sözler ancak çok iyi yetişmiş bir adamın ağzından çıkabilir. Örneğin Miileteli Thales, Mytileneli Pittakos, Prieneli Bias, bizim Solon, Lindoslu Kleobulos, Kheneli Myson, yedinci ola-

rak da Lakedaimon'lu Khilon gibi. Bunların hepsi Lakedaimon eğitiminin hayranı, taraflısı ye âşıkiydiler. Her birinin kısa ve anılmaya değer özdeyişleri bilgeliklerinin Lakedaimonlularınkine benzediğini açıkça
b gösterir. Bunlar hep birlikte Apollon'a bilgeliklerinin ilk ürünlerini sunmak üzere toplanmışlar ve Delphos tapınağına dillere destan olan şu özdeyişleri oydurmuşlardı. "Kendinin ne olduğunu bil" "ölçüsüzlükten kaçın."

"Peki ama, bütün bunları niçin söylüyorsun diyeceksin? Eski bilgelerin Lakedaimonlular gibi kısa sözler söylemeye düşkün olduklarını anlatmak için... İşte Pittakosun "İyi olmuş olmak güçtür" özdeyişi de dillerde en çok dolaşan ve bilgelerce övülen bir sözdür. Simonides bilge olmak hırsına kapıldığından bu özde-
c yişi tıpkı bir pehlivanı devirir gibi yere serecek olursa, ancak o zaman ün kazanabileceğini kestiriyor. Bence bu şiir baştan aşağıya işte bu özdeyişi devirerek zaferi kazanmak için yazılmıştır. Haydi hep birlikte inceliyelim de haklı olup olmadığım anlaşılsın.

"Şiirin başında gerçekten "iyi adam olmak güçtür" demek istiyorsa cümleye "şüphesiz" kelimesini
d sokması anlamsız kaçmaz mı? Simonides'in Pittakos'la âdeta çekiştiği kabul edilmezse bu kelimeyi kullanmasının bir anlamı kalır mı? İyi adam olmuş olmak güçtür diyen Pittakos'a Simonides cevap vererek diyor ki: "Hayır, olmuş olmak değil ama, şüphesiz iyi bir adam olmak gerçekten güçtür" burada "gerçekten" kelimesi "iyi" kelimesine bağlanmış değildir, "gerçek" kelimesini "iyi"ye bağlamayı aklından bile geçirme-
e miştir, yani iyi insanlardan bir kısmının gerçekten

iyi olduğunu bir kısmının da gerçekten iyi olmadığını söylemek istemiyor; böyle kabul edilecek olursa Simonides mantıksızlıkla suçlandırılmış olur; burada "gerçekten" kelimesinin yer değiştirdiğini, Pittakos'la Simonides'in de karşılıklı konuştuklarını kabul etmeli ve önce Pittakos'un söze başlıyarak: "Dostlar, iyi olmuş olmak güçtür." dediği zaman, Simonides'in şöyle cevap verdiğini kabul etmeli: "Yanılıyorsun Pittakos, şüphe- 344
siz eli ,ayağı kafası düzgün, lekesiz iyi bir adam olmak gerçekten güçtür, ama olmuş olmak asla."

"Böylece görülüyor ki, cümleye "şüphesiz" kelimesinin sokulması anlamsız değildir "gerçekten" kelimesinin de cümlenin sonunda bulunması gerekir. Şiirin alt tarafı da bu iki kelime hakkında söylenenlerin doğ- b
ruluğunu gösterir. Şiirin daha birçok parçaları arasındaki uygunluğu böylece göstermek mümkündür, çünkü eser hem çok güzel hem de çok dikkatli yazılmış. Ama böyle her parçası üzerinde durmak uzun sürer, onun için şiirin bütününü göz önünde tutarak özünü anlatmaya ve başından sonuna kadar hep Pittakos'un sözünü yıkmak için yazıldığını anlatmaya çalışacağım.

"Gerçekten biraz sonra Simonides bak ne diyor söylediklerini nesre şöyle çevirebiliriz: Şüphesiz iyi adam olmak gerçekten güçtür, ama bir zaman için olmak mümkündür, yoksa Pittakos senin dediğin gibi hep bu halde kalmak yani "olmuş olmak" mümkün de- c
ğildir, böylesi insanüstü bir şeydir, yalniz tanrıya vergi bir üstünlüktür.

Ama insan için kötü olmamak mümkün değildir
Altından kalkılamaz bir felâket elini kolunu bağlarsa

"Peki bir geminin idaresinde altından kalkılamaz bir felâket kimin elinî kolunu bağlıyabilir? Şüphesiz işten anlamıyan birinin değil, çünkü böylesinin zaten eli kolu bağlıdır. Netekim zaten yerde yatan bir adam
d yere serilemez, ancak ayakta bulunan bir adamı devirmek, yere sermek mümkündür. Bunun gibi altından kalkılamaz bir felâket ancak elinde imkânlar olan bir adamın elini kolunu bağlıyabilir, ama elinde imkânlar olmıyanı değil. Gene örneğin bir dümenci şiddetli bir fırtına karşısında, bir çiftçi aksi giden havalar karşısında, bir hekim de buna benzer haller karşısında eli kolu bağlı kalabilir. İyi bir adam kötü olabilir, bir başka şairin dediği gibi.

İyi adam bazan kötü bazan iyi olabilir,

e "Ama zaten kötü olan kötü olamaz, çünkü o hep öyledir. Böylece işten anlar, bilge ve iyi bir adamın altından kalkılamaz bir felâket karşısında kötü olmaması mümkün değildir. Ama Pittakos sen "olmuş olmak" güçtür diyorsun. Gerçekten "olmak" güçtür ama gene de mümkündür, halbuki "olmuş olmak" imkânsızdır.

İnsanlar başardıkları zaman iyi
Başarmadıkları zaman kötüdürler,

345 "Örneğin yazıda başarmak neye bağlıdır, bu alanda bir adamı iyi kılan şey nedir? Harfleri iyi öğrenmiş olması değil mi? İyi hekim olmak için nede başarı göstermek gerekir? Hastalara bakmayı öğrenmede değil mi? Hastalara iyi bakamıyanlar da kötü hekim sayılmazlar mı? Peki ama kim kötü bir hekim ola-

bilir? Şüphesiz bunun ilk koşulu, bir kez hekim olmak, sonra da iyi hekim olmaktır, çünkü ancak iyi hekim kötü olabilir; ama hekimliği bilmiyen bizler bu alanda başarısızlık göstersek de gene hekim olamayız; dülgerlik ve öbür meslekler için de böyle denebilir. Başarısızlık gösterip de hekim olmıyanların şüphesiz ki, kötü hekim olmaları da mümkün değildir.

"Bunun gibi iyi adam, yaşlılık, hastalık yorgunluk ve daha başka bir takım aksaklıklar yüzünden kötü olabilir, çünkü kötülüğün biricik sebebi bilginin elden gitmesidir. Ama kötü olanın kötü olması mümkün değildir, çünkü o zaten kötüdür, kötü olmak için önce iyi olmak gerekir. İşte şiirin bu kısmı da "iyi adam olmuş olmak" ve hep bu halde kalmak mümkün değildir ama, arada bir iyi olmak sonra kötü olmak mümkündür iddiasını güder. İşte uzun zaman öyle kalanlar, en iyi olanlardır, tanrılar da böylelerini sever.

"Bütün bunlar hep Pittakosa karşı yazılmıştır. Şiirin aşağılarında bu daha iyi anlaşılır, çünkü şöyle deniyor:

Onun içindir ki, imkânsız şeylerin peşinde koşmıyacağım; bu koca dünyanın meyvalarını toplıyan bizler arasında kusursuz bir adam aramak gibi hayaller peşinde koşarak hayatımı boş yere harcamıyacağım, böylesini bulursam size bildiririm.

"Bütün şiir boyunca Pittakos'a hücumu işte hep bu kuvvettedir:

Kim ki ,kötülük etmez seve seve böylesini överim, ona gönül veririm.

Ama kaçınılamaz şeylerle savaşmak mümkün değildir, hattâ tanrılar için bile...'

"Bütün bu sözler gene hep Pittakosa karşıdır. Çünkü Simonides — sanki bir insanın seve seve kötülük etmesi mümkünmüş gibi — seve seve kötülük etmeyenleri övdüğünü söyliyecek kadar cahil değildir.

d "Bence hiçbir bilge yoktur ki, bir insanın seve seve aldanacağını, seve seve kötü ve utanç verecek işler yapacağını kabul etmiş olsun; halbuki hepsi de kötü utanç verecek iş yapanların bu işleri istemiye istemiye yaptıklarını kabul ederler. Zaten Simonides seve seve kötülük etmiyenleri övmek istemiyor, şiirdeki seve seve kelimesi kötüye bağlı değildir, demek istiyordu ki, iyi bir adam bazan istemiye istemiye başkalarına
346 dostluk göstermeye veya onları övmeye mecbur kalır. Örneğin bir insan anasının, babasının, yurdunun veya yakından düşüp kalktığı başka birtakım kimselerin kötülüklerine uğrıyabilir; kötüler analarının, babalarının, yurtlarının bu kötülüklerini sevinçle karşılarlar, ihmalleri yüzünden karşılaşacakları şikâyet ve hakaretlerden kurtulmak için de onların kötülüklerini, kusurlarını insafsızcasına herkese anlatırlar, öyle ki,
b düşmanlığın sebeplerini büyüterek şikâyetlerini arttırdıkça arttırırlar. Halbuki iyiler, onların kusurlarını örtmeye ve haklarında iyi şeyler söylemeye çalışırlar; analarının, babalarının yurtlarının haksızlıklarına sinirlenseler bile, kendi kendilerini yatıştırmaya, onları sevmeye ve haklarında hep iyi şeyler söyliyerek onlarla barışmaya çalışırlar. Bence Simonides birçok defa herhangi bir Tyranı istemiye istemiye, zorla övdüğünü hatırlamış olmalı ki, Pittakos'a: "Seni eleştiriyo-
c rum ama sakın böyle şeylerden hoşlandığımı sanma." diyor; çünkü.

Benim için, bir insanın çok kötü veya çok değersiz olmaması yeter.

Sadece aklı başında olsun devletlerin koruyucusu olan doğruluğu bilsin.

Böylesini ayıplamam, zaten ayıplamayı sevmem.

Ahmakların soyu sayılmıyacak kadar çok değil midir?

Hem de ayıplamaktan hoşlananları usandıracak kadar çoktur.

Ayıbın girmediği her şey iyidir.

"Simonides, burada karanın karışmadığı her şey akdır gibi bir şey demek istemiyor; böyle bir söz gülünç olurdu. Ayıplamamam için şöyle böyle olmak yeter demek istiyor. "Bu koca dünyanın meyvalarını toplıyan bizler arasında tam anlamiyle kusursuz bir adam aramıyorum, böylesini bulursam size bildiririm diyor". Tam bir yetkinlik isteniyorsa o zaman övülecek kimse kalmaz. Benim için bir insanın büsbütün kötü olmaması şöyle böyle olması yeter, böyle olan: "herkesi överim, ona gönül veririm". Burada Pittakos'a söylediği için Mitylenos lehçesini kullanıyor. "Kim ki kötülük etmez seve seve böylesini överim, ona gönül veririm". Burada cümlenin seve seveden önce kesilmesi gerekir. Ama istemeye istemeye gönül vermeye ve sevmeye mecbur olduğum kimseler de vardır. Pittakos sen de aşağı yukarı doğru ve iyi bir şey söyleseydin seni de ayıplamazdım. Ama ana sorunlar üzerinde doğruyu söylüyorum diye öyle yanlışlar işliyorsun ki... İşte sana onun için çıkışıyorum." 347

"İşte Prodikos, Protagoras, bence Simonides bu şiirini yazarken böyle düşünmüştür."

Hippias dedi ki: "Sokrates, bence bu şiiri pek ustaca anlattın, bu konu üzerinde benim de söyliyecek
b öyle güzel şeylerim var ki; isterseniz anlatayım."

"Alkibiades, elbette isteriz Hippias dedi, ama başka sefere şimdilik bırak da Sokrates ile Protagoras aralarındaki anlaşmaya göre konuşmalarını yürütsünler. Protagoras isterse sorsun, Sokrates cevap verir; yok cevap vermek istiyorsa Sokrates sorsun.

"Dedim ki, ben işi Protagoras'a bırakıyorum, dilediği gibi davransın; ama bana kalırsa bu şiirleri
c filan bir yana bırakalım. Protagoras, ben daha çok ilk sorduğum sorunu yeniden ele almayı, birlikte incelemeyi ve bir sonuca bağlamayı isterdim. Şiir üzerindeki konuşmalar bana bayağı ve cahil insanların şölenlerini hatırlatır. Bu kaba insanlar birlikte içerlerken cahillikleri yüzünden kendi kendilerine konuşacak bir şey bulamazlar, seslerini sözlerini ayarlıyamazlar, onun için flâvtacıların ücretlerini arttırdıkça
d arttırırlar; kendilerinin olmıyan bu ses, bu fâvta sesleri onlara çok pahalıya mal olur; işte birlikte ancak böyle vakit geçirebilirler. Oysa iyi yetişmiş insanlar içmek üzere toplandı mı, ne flâvtacılar ne oyuncular ne de kitaracılar görülür. Birbirleriyle konuşmak için onların böyle gürültülere ihtiyaçları yoktur, kendi kendilerine yeterler, adamakıllı içerlerken bile kendi öz sesleriyle sıra ile ölçülü konuşmasını ve birbirleri-
e ni dinlemesini bilirler. İşte bu gibi insanları — ki içimizden bazıları böyle olmakla övünüyor — birleştiren toplantılarda yabancı bir sese, ne dediklerini sorup anlıyamadığımız ve sözlerine herkesin başka başka anlamlar vererek içinden çıkamadığı şairlere lüzum yok-

tur. Değerli insanlar bu çeşit konuşmalardan çekinir, yalnız kendi öz güclerine dayanarak konuşurlar, yalnız kendilerinin ortaya attıkları sorunların değeri üzerinde birbirlerinin fikirlerine başvurur. İşte bence biz de bu yolu tutmalıyız; şairlerden vazgeçelim, kendi fikirlerimiz üzerinde konuşalım, kendi sözlerimizin doğruluğunu kendi öz gücümüzü anlamaya çalışalım. Sormaya devam etmek istersen cevap vermeye hazırım, istersen ben sana sorayım, böylece başlayıp da ortada bıraktığımız incelemeyi bir sonuca bağlamış oluruz." 348

Ben buna benzer daha birçok şeyler söyledim ama, Protagoras hiç oralı olmadı. Bunun üzerine Alkibiades Kallias'a dönerek: "Kallias, Protagoras'ın konuşup konuşmıyacağını bildirmemesi doğru mu? Bence değil, ya konuşsun yahut açıkça konuşamıyacağını söylesin ki ne yapacağımızı bilelim, böylece Sokrates istediğiyle bizler de istediklerimizle konuşuruz". Galiba, Alkibiades'in bu sözleri, Kallias'la orada bulunanların da hep birden ricaları Protagoras'ı utandırmıştı; sonunda güç belâ konuşmaya razı oldu; peki öyleyse sen sor da ben cevap vereyim, dedi. b c

Bunun üzerine dedim ki: "Protagoras seninle sadece zihnimi kurcalıyan sorunları çözmek için tartışıyorum, başka bir şey düşünmüyorum, çünkü Homeros'un şu sözünün çok doğru olduğuna inanırım.

İki kişi birlikte giderken biri bir şeyi daha önce görebilir. d

Gerçekten biz insanlar böyle işbirliği ettik mi işlerimizde, sözlerimizde, düşüncelerimizde kendimizi daha güclü buluruz. Herhangi bir şeyi kendi kendilerine

düşünenler danışacak, fikirlerini sağlamlaştıracak birini bulmadan rahat etmezler. Bu sorun üzerinde herkesten ziyade seninle konuşmak hoşuma gidiyor, çünkü değerli insanları ilgilendiren bütün sorunları hele erdem sorununu çözmekte bana herkesten çok yardım edeceğine inanıyorum.

"Zaten senden başka kime danışabilirdim? Erdemli oldukları halde başkalarını erdemli kılmıyan birtakımları gibi, sen yalnız erdemli bir adam olduğunu söylemekle kalmıyorsun. Sen kendin erdemli olduğun gibi başkalarını da erdemli kılabiliyorsun, sonra kendine
349 o kadar güveniyorsun ki birçokları gibi bilgini gizliyecek yerde, çekinmeden bütün Hellas'a açıkça yayıyorsun; Sofist adını yükleniyorsun, eğitim ve erdem öğretmeni olduğunu söylüyorsun, üstelik de derslerine karşılık ilk kez ödenek almak cüretini gösteriyorsun. Onun için böyle bir sorun üzerinde seninle konuşmamak, fikirlerini almamak, düşündüklerimi sana söylememek nasıl olur? Bu elden gelir mi hiç? Şimdi senden bu konu üzerinde önce sorduklarıma verdiğin cevaplardan bazılarını bana hatırlatmanı, bazı noktalarını da benimle birlikte incelemeni istiyorum.

"Yanılmıyorsam sorun şu idi: Bilgelik, ölçü, ce-
b surluk, doğruluk, dinlilik denen bu beş şey bir tek şeye verilen başka başka adlar mıdır, yoksa bu adlardan herbiri kendine göre özellikleri olan ve birbirinin aynı olmıyan başka başka şeylerin karşılığı mıdır? O zaman verdiğin cevapta: Bunlar bir tek şeyin adları değildir, bu adlar başka başka şeylerin karşılığı ol-
c dukları gibi herbiri de erdemin ayrı bir bölümüdür; hattâ bunlar hem birbirlerine hem de meydana getir-

dikleri bütüne benzemezler, bir altın külçesinin parçaları gibi değil de, yüzün birbirine ve bağlı oldukları bütüne benzemiyen, ayrı ayrı özellikleri olan, başka başka bölümleri gibidir, demiştin. Gene böyle mi düşünüyorsun? Fikrini değiştirdinse bir şey demem, çekinme, söyle. Deminki sözlerini, hep beni tartmak için söylediğini biliyorum, onun için fikrini değiştirdinse buna d
şaşmam."

— "Sokrates dedi, bunlar erdemin başka başka bölümleridir, dördü birbirine çok benzese bile hiç olmazsa cesurluk bunlardan büsbütün başkadır. Bak neden böyle, anlatayım: Çok eğri çok dinsiz, çok ölçüsüz çok cahil insanlar vardır ama, gene de cesurdurlar."

— "Dur, dedim; söylediklerin incelenmeye değer. Cesur adam deyince aklına ne gelir, atak olanlar e
gelmez mi?

— "Evet, atak olanlar gelir dedi. Çünkü bunlar herkesin kaçındığı şeylere atılırlar."

— "Söyle bakalım, erdemi güzel bir şey mi sayıyorsun, güzel bir şey diye mi öğretiyorsun?"

— "Çok güzel bir şey diye, dedi; tersini söylemek için deli olmak gerekir."

— "Hepsi mi güzel, yoksa çirkin tarafları da var mı?"

— "Hepsi güzel, hem de son derecede."

— "Kuyuya ataklılıkla inenler kimlerdir?"

— "Şüphesiz dalgıçlar." 350

— "Mesleklerini bildiklerinden mi, yoksa başka bir sebepten mi, böyle ataklılıkla inerler."

— "Mesleklerini bildiklerinden."

— "Peki at üzerinde ataklıkla döğüşenler kimlerdir, iyi biniciler mi, kötü biniciler mi?"

— "İyi biniciler."

— "Ya eğri kalkanı ataklıkla kullananlar kimlerdir? Kalkan kullanma sanatını bilenler mi, bilmiyenler mi?"

— "Bilenler dedi, bilgililer cahillerden daha ataktır, öğrenenler de öğrenmeden önceki hallerinden daha atak olurlar demek istiyorsan bu her şey için böyledir."

— "Peki bunların hiç birini bilmediği halde gene de bu işlere atılan insanlara hiç raslamadın mı?"

b — "Raslamaz olur muyum? Bunlar hem de öyle ataktırlar ki" dedi.

"Bu atak insanlar da cesur sayılmaz mı?"

— "O zaman cesurluk çirkin bir şey olurdu, çünkü böylelerine deli denir."

— "Peki cesur insanlara atak dememiş miydin?"

— "Gene de öyle derim" dedi.

c — "Demek ki, atak olup da cahil olanlar sence cesur değil, delidir. Biraz önce de bilgili olanlar atak, atak olanlar da cesurdurlar demiştin, öyleyse bilgi cesarettir."

— "Sokrates demin sorduklarına verdiğim cevapları yanlış hatırlıyorsun dedi. Bana cesurlar atak mıdır diye sormuştun ben de evet demiştim; ama bana atakların cesur olup olmadıklarını sormamıştın;

d sorsaydın hepsinin öyle olmadıklarını söylerdim. Cesurların atak oldukları hakkındaki sözüme gelince,

bunun yanlışlığını gösteremedin. Sonra da bilenlerin bilmeden önceki hallerinden ve bilgisizlerden daha atak olduklarını söyliyerek cesaret ve bilgi bir şeydir sonucuna vardım. Böyle bir düşünüşle kuvvete de pekâlâ bilginin aynıdır diyebilirdin. İspatına kuvvetlilerin güclü olup olmadıklarını sormakla başlardın, ben olduklarını söylerdim, daha sonra güreş sanatını bilenlerin bilmiyenlerden ve kendilerinin de bilmeden önceki durumlarından daha güclü olup olmadıklarını sorardın, ben gene evet derdim; böylece verdiğim cevaplara dayanarak deminkine benzer bir düşünüş yoliyle benim adıma bilgi kuvvettir demek sence doğru olurdu.

"Ben burada da kuvvetlilerin güclü olduklarını kabul ederim ama, güclülerin kuvvetli olduklarını ka- 351
bul edemem; çünkü gücle kuvvet aynı şey değildir; güc bilgiden geldiği gibi delilikten hırstan da gelebilir, halbuki kuvvet ancak tabiattan ve iyi beslenmiş bir bedenden çıkabilir.

"Bunun gibi cesaret ve ataklık için de birbirlerine eşittir diyemem, çünkü her cesur atak olabilir ama her atakın mutlaka cesur olması gerekmez. Gerçekten bir insanda ataklık da güc gibi bilginin, hırsın veya deliliğin bir sonucu olabilir ama cesurluk ancak b
tabiattan ve iyi beslenmiş bir ruhtan gelebilir."

— "Protagoras, insanlardan bazılarının mutlu bazılarının mutsuz yaşadıklarını kabul eder misin dedim."

Kabul etti.

— "Sence, acı ve ıstırap içinde yaşıyan bir kimse mutlu bir ömür mü sürmüş olur?"

— "Hayır."

— "Ama ölünceye kadar hoş bir ömür sürseydi mutlu yaşamış olmaz mıydı?"

— "Mutlu yaşamış olurdu" dedi.

e — "O halde hoş bir hayat sürmek iyi bir şey, hoş olmıyan bir hayat sürmek de kötü bir şeydir."

— "Hoşa giden şeyler güzelse iyi bir şeydir."

— "Ne! Protagoras, sen de herkes gibi hoş olan bazı şeylerin kötü, hoş olmıyan bazı şeylerin de iyi olduğunu mu söylüyorsun? Daha doğrusu hoş şeyler hoş oldukları için iyi, hoş olmıyan şeyler de hoş olmadıkları için kötü değil midir?"

— "Sokrates, sorun bana, her hoş olan şey iyi,
d her hoş olmıyan şey de kötüdür diyecek kadar sade görünmüyor. Cevabımı yalnız soruna göre değil de, hayatım boyunca gördüklerime göre ayarlarsam daha tedbirli davranmış olurum. Gerçekten hoş olan şeylerden bazıları iyi değildir, hoş olmıyan şeylerden bazıları da kötü değildir, ama bazıları da kötüdür, bazı şeyler de vardır ki ne iyi ne de kötüdür."

— "Peki; sence hoş olan şeyler hazla ilgili olan veya hazzı doğuran şeyler değil midir? Dedim."

e — "Şüphesiz" dedi.

— "Peki, ama hoş, hoş olduğu için iyi değil midir diye sormam; haz, haz olduğu için iyi değil midir diye sormama benzemez mi?"

— "Sokrates ağzından hiç düşmiyen "bir düşünelim" sözünü bari ben de kullanayım; araştırmamız hoş ve iyinin aynı şey olduğunu gösterirse uyuşmuş oluruz, göstermezse tartışırız" dedi.

— "Bu araştırmayı sen mi yönetmek istersin, yoksa bana mı bırakmak istersin?" dedim.

— "Tartışmayı sen açtın, onun için yönetimi de sana düşer" dedi.

— Haydi, sorun şöyle aydınlatılabilir mi bakalım. Örneğin bir adamın dış yapısına bakarak sağlığını, beden yetkisini anlamak istesek, yüzünü ellerini gördükten sonra "haydi bakalım, soyun, göğsünü, sırtını da aç ki daha iyi göreyim" demek gerekmez mi? İşte şimdiki incelememde de buna benzer bir yol tutmak istiyorum. Söylediklerinden, iyi ve hoş hakkındaki düşüncelerini öğrendim, şimdi de şunu anlamak istiyorum. Haydi Protagoras bana düşüncelerinin bir başka yönünü aç; bilim için ne düşünüyorsun? Herkes gibi mi düşünüyorsun, büsbütün başka düşüncelerin mi var yoksa? Bilim için çoğunluk aşağı yukarı şöyle düşünür: Hiçbir kuvvet yoktur bilimde, ne yönetme, ne de emir etme... bu güçlerden hiçbiri yoktur onda; insanı yöneten bilim değildir, belki tutku, haz, acı, bazan aşk, çokluk da korku gibi büsbütün başka şeylerdir. Çokluğa göre bilim binbir iradenin şuraya buraya sürüklediği köleye benzer. Sen de böyle mi düşünüyorsun, yoksa bilimi insanı emri altına alabilen güzel bir şey mi sayıyorsun? İyi ile kötüyü bilen bir kimseyi hiçbir kuvvet yenebilir mi, ona bilimin görüşüne aykırı işler yaptırılabilir mi; kısası akıl insanın her işine yarıyan bir güç değil midir; ne dersin?

352 b c d

— "Bence de öyle Sokrates dedi, hem bilimle bilgeliği insanlığın en üstün güçleri olarak tanımamak, hele benim için çok ayıp olur."

— "Çok güzel çok doğru söyledin Protagoras, ama bilirsin ki birçok kimseler bizler gibi düşünmezler, onlar iyi olanı bildikleri, onu yapmak da ellerinde olduğu halde tersini yaptıklarını iddia ederler, bunlara neden böyle davrandıklarını kaç kere sordumsa hep ya zevke ya acıya veya demin sözünü ettiğim etkilerden birine kapıldıklarını söylemişlerdir."

— "Birçok şeylerde olduğu gibi, insanlar bu noktada da yanılıyorlar Sokrates."

— "Haydi, zevke kapıldıklarını, bu yüzden de daha iyi olanı yapmadıklarını söyliyenlere seninle birlikte doğrusunu öğretelim ve onları yanlış yoldan çevirmeye çalışalım. Örneğin onlara deseydik di: "Dostlar yanılıyorsunuz, sözleriniz doğru değil." bize diyeceklerdi ki: "Protagoras, Sokrates bu bir zevke kapılmak değil de nedir? Siz ne düşünüyorsunuz, söyleyin bakalım bize."

— "Şudur, budur diyen çokluğun fikrini incelemeye ne lüzum var Sokrates?"

— "Bu; cesurluğun, erdemin öbür bölümleriyle olan ilgisini anlamak için işimize yarıyacak sanırım dedim. Demin anlaştığımız gibi, bu incelemenin bildiğim gibi yürütülmesini bana bırakmak istersen, beni dinle, yok istemezsen seni memnun etmek için bundan da vazgeçmeye hazırım."

— "Hakkın var, başladığın gibi yürüt, dedi."

Dedim ki: "bize biraz önce sorduklarını tekrarlıyarak;

"Peki sizler, bu kendini zevke kaptırmak sözünden ne anlıyorsunuz? Deselerdi, şöyle cevap verirdim: "Dinleyiniz, Protagorasla, ben bunu size anlatmaya

çalışacağız; arkadaşlar kendinizi yemek içmek, aşk gibi zevk verici şeylere kaptırdığınızı söylerken, bunların kötülüklerini bildiğiniz halde gene de vazgeçemediğinizi söylemek istiyorsunuz değil mi?"

— "Evet diyeceklerdir."

O zaman biz onlara şunu soracaktık; "Bunlara neden kötü diyorsunuz? O anda verdikleri zevkten mi veya hoş şeyler olduklarından mı, yoksa ilerde doğuracakları hastalıktan, fakirlikten, bunlar gibi daha birçok kötülüklerden ötürü mü? Size ilerde bu çeşit kötülüklerin hiçbirini hatırlatmaz da sadece sevinç verirse böyle bir zevk neden ötürü ve nasıl olursa olsun gene kötü mü sayılacak?" cevapları:

"O anda verecekleri zevkten değil de, ilerde doğuracakları hastalık gibi şeylerden ötürü kötüdür" den başka bir şey olabilir miydi, Protagoras?

— Protagoras, "gerçekten verecekleri cevap bundan başka bir şey olamazdı." dedi.

— "Ama sizi hasta etmekle, sizde bir acı doğurmakla; sizi fakirliğe sürüklemekle de başka bir acı doğurur değil mi?

— Bize "evet" diyeceklerdir sanırım."

Protagoras "ben de öyle diyeceklerini sanıyorum" dedi.

— "Öyleyse dostlar, Protagoras'la birlikte iddia ettiğimiz gibi, sizler de kabul edersiniz ki, bunlar en sonunda bir acıya vardığından ve sizleri birçok zevklerden alıkoyduğundan kötüdür, değil mi? Kabul ederler mi dersin?

İkimizde "ederler" dedik.

— "Ya onlara sorunun tam tersini sorsaydık:

"Dostlar bazı iyi şeyler acı verir derken, idmanlar askerlik ödevini, dağlamaya ve ateşe dayanan hekimlik işlerini, tiksindirici ilâçları, perhizi söylemek istiyorsunuz değil mi? Hem iyi hem de acı verici dediğiniz
b şeyler bunlardır değil mi?" Söylediklerimizi kabul ederler sanırım.

Protagoras da "ederler" dedi.

— "Bunlar sizde hemen o anda uyandırdığı çok şiddetli ağrı ve sıkıntılardan ötürü mü iyidir, yoksa ilerde sağlığınıza, sağlamlığınıza, devletlerin kuvvetlenerek ötekileri egemenlikleri altına almasına, zenginliğinize sebep olduğu için mi iyidir?"

Bu ikinci söylediğimizi doğru bulurlar sanırım.

Protagoras da "öyle" dedi.

— "Peki ama bunlar en sonunda zevk verdikleri için, acıdan kurtardıkları için iyi sayılıyorlar değil
c mi; bir şeye iyi derken gözümüzün önünde zevkle acıdan başka bir şey canlanabilir mi?" Tersini söylemiyeceklerdir sanırım.

— Protagoras "bence de öyle söylemiyeceklerdir" dedi.

— "Öyleyse zevki iyi bir şey saydığın için elde etmeye, acıyı da kötü bir şey saydığın için ondan kaçmaya çalışıyorsun değil mi?"

— "Öyle" dedi.

— "Demek ki acıya kötü, zevke de iyi bir şey diye bakıyorsunuz, çünkü zevk bile sizi daha büyük zevklerden alıkoyunca ve doğurduğu zevkten daha üstün acılara sürükleyince sizce kötü bir şey oluyor. İşte zevki kötü bir şey sayarken elinizde bundan baş-

ka bir ölçü varsa ne âlâ, ama hiç de bulunduğunu d
sanmıyorum."

Protagoras "ben de öyle düşünüyorum" dedi.

— "Acı için de böyle denemez mi? Acı da sizi daha büyük acılardan kurtarınca veya doğurduğu acıdan daha üstün zevklere ulaştırınca iyi bir şey sayılmaz mı? İşte acıyı böyle iyi bir şey sayarken söylediklerimden başka bir şey biliyorsanız ne âlâ, ama e
sanmıyorum."

Protagoras "doğru" dedi.

Devam ederek dedim ki: "Arkadaşlar beri yandan da, sizler bana: "Bu konuşmayı niçin böyle evirip çevirip uzatıyorsun" deseydiniz, şöyle cevap verirdim: "Kusura bakmayın çünkü bir kere *kendini zevke kaptırmak* sözünün içinden çıkmak kolay bir şey değil, sonra da söylediklerim hep bu sözün etrafında dönüyor. Ama iyinin zevkten, kötünün de acıdan başka bir şey olduğuna inandıracak başka sebepler biliyor- 355
sanız henüz vakit varken geri dönebiliriz. Yok... acısız hoş bir ömür sürmekle yetinirseniz; size bu kadarı yeterse, iyilik ve kötülüğü de zevk ve acıdan başka şeylerle anlatacak gücte değilseniz beni dinleyiniz. Önce sözlerinizin saçma olduğunu söyliyeyim; gerçekten dediğiniz gibi, insan çok kez bir şeyin kötülüğünü bilir, başka türlü davranmak da elindedir ama gene de yapar, çünkü kendini zevke kaptırmıştır; veya bir kimse iyiyi bilir ama gene de yapmaz çünkü kendi- b
ni o andaki zevke kaptırmıştır gibi sözler gülünçtür. Hoş zahmetli, iyi kötü gibi birçok sözcükler kullanacak yerde demin gösterdiğimiz iki şeye karşılık olan iki sözcüğü, yani önce iyi ve kötüyü sonra da hoş ve

zahmetliyi kullanırsak bu sözün gülünçlüğü hemen ortaya çıkıverir.

"Bunu belirttikten sonra diyelim ki: Bir insan
c kötünün kötü olduğunu biliyor, ama gene yapıyor. Biri bize "niçin" diye sorsa, çünkü "kendini kaptırmıştır" deriz. — "Neye" diyecektir; artık zevke diyemeyiz, çünkü "zevk" sözcüğünün yerini "iyi" sözcüğü tutmuştur. — İster istemez "iyi" ye diyeceğiz. Bu sözlerimiz üzerine, karşımızdaki alaycı bir insansa bizi alaya alarak diyecektir ki: "Bu da iyi, kötülüğün,
d kötü olduğunu ve yapılmaması gerektiğini biliyor ama gene de yapıyor çünkü kendini "iyi" ye kaptırmıştır. Sizce iyi burada kötüyü yenecek değerde midir?" — Şüphesiz değildir diyecektik, yoksa kendini zevke kaptırdığını söylediğiniz kimsenin hiçbir kusur işlemediğini kabul etmiş olurduk. "Karşımızdaki, iyinin kötüyü, kötünün de iyiyi yenecek değerde olduğu nasıl anlaşılır? Birinin az birinin çok, birinin büyük, birinin
e küçük olmasından değil mi? Diyecektir." Doğru söze ne denir. Bunun üzerinde karşımızdaki diyecektir ki: "Öyleyse sizin "kendini kaptırmak" sözü, küçük bir iyilik yerine büyük bir kötülüğü seçmek demektir". İşte varılan sonuçlardan biri.

"Şimdi de aynı yerlerde kullanılmak üzere hoş ve zahmetli sözcüklerini ele alalım ve diyelim ki; bir insan bir şeyin zahmetli olduğunu — ki demin kötü demiştik — biliyor, ama gene de yapıyor, çünkü hoş bir şeye kapılmıştır. Şüphesiz burada hoş şeyin zahmetliyi
356 yenecek bir değerde olmaması gerekir. Peki zevk ve zahmet arasındaki bu uygunsuzluk bir fazlalık veya

eksiklik oranından başka bir şey olabilir mi? Yani biri ötekinden ya büyüktür, ya küçüktür; ya çoktur, ya azdır; ya kuvvetli, ya zayıftır. Bana, ama Sokrates şu andaki zevk elbette ilerde gelecek zevk ve zahmetlere üstün tutulur diyecek olurlarsa; o zaman, bu gene zevk ve zahmet üstünlüğünden başka bir şey olabilirmi? Diyeceğim. Gerçekten üstünlük bunlardan başka bir şey olamaz.

"Öyleyse doğru tartmayı bilen bir adam gibi, te- b
razinin bir tarafına hoş şeyleri öbür tarafına da zahmetli şeyleri koy, o anda meydana gelecek şeylerle sonraya kalan şeyleri de kattıktan sonra bana hangi tarafın ağır bastığını söyle; hoş şeyleri hoş şeylerle tartıyorsan hep ağır ve çok olanı seçmeli; zahmetli şeyleri zahmetli şeylerle tartıyorsan hafif ve az olanı seçmeli; hoş şeyleri zahmetli şeylerle tartarken hoş şeyler zahmetlilerden üstün çıkarsa ve sonraya kalan şeyler o anda meydana geleceklerden veya o anda meydana gelecekler sonraya kalanlardan hoşluk bakımından üstünse o zaman o işi yapmalı, yok zahmetli üstün olursa o zaman o işi yapmaktan çekinmeli. Ar- c
kadaşlar sorarım size başka türlü davranmak mümkün mü?" Bence başka türlü davranamıyacaklardır.

Protagoras "bence de öyle" dedi.

— "Öyleyse bana cevap verin, bir şey sizlere yakından büyük, uzaktan da küçük görünmez mi?"

— "Elbette" diyeceklerdir.

— "Kalınlıklar incelikler için de böyle denemez mi? Ya sesler yakından kuvvetli uzaktan da hafif gelmez mi?"

Protagoras "doğru" diyeceklerdir, dedi.

d "Mutluluğumuz büyük boyları seçmeye ve yapmaya, küçüklerinden de sakınmaya bağlı olsaydı, kurtuluşu nerede arardık; ölçü sanatında mı, yoksa görünüşlere bağlanmakta mı? Görünüşlere bağlanmak bizi yanıltmaz mıydı, bir şeyin binbir şekilde anlaşılmasına sebep olmaz mıydı, büyüğü veya küçüğü seçmekte veya yapmakta bizleri hep pişmanlıklara sürüklemez miydi? Halbuki ölçü sanatı bütün bu yanılmaların
e önüne geçmez mi? Bize gerçeği gösterdiği için de, gerçeği edinmekte ruhumuzu sağlam bir rahatlığa kavuşturmuş, böylece de hayatımızı kurtarmış olmaz mıydı? İnsanlar kurtuluşumuzun ölçü sanatına mı, yoksa büsbütün başka bir şeye mi bağlı olduğunu kabul ederlerdi?"

Protagoras "ölçü sanatına bağlı olduğunu kabul ederlerdi" dedi.

— "Kurtuluşumuz tek veya çifti seçmeye bağlı olsaydı, her birini birbirleriyle veya kendileriyle karşılaştırarak — ister uzakta ister yakında olsun — çoğu veya azı seçmek gerekseydi, bizi ne kurtarabilirdi?
358 Bu, bilimden başka bir şey olabilir miydi? Fazlalığı veya eksikliği gösterdiği için de bunun bir ölçüler bilimi olması gerekmez miydi? Sonra tek ve çift ele alındığına göre aritmetikten başka bir şey olabilir mi? Bu söylediklerimizi kabul ederler mi, etmezler mi?"

Protagoras kabul edeceklerini söyledi.

— "Güzel!... Dostlar, mademki kurtuluşumuz zevk ve acıları — çok veya az, büyük veya küçük, uzak ve-
b ya yakın olduklarına göre — doğru seçmeye bağlıdır, öyleyse eksi, artı ve eşitliğe dayanan böyle bir ince-

leme, size her şeyden önce bir çeşit "ölçme" gibi görünmez mi?"

— "Elbette."

— "Bir ölçme" ise muhakkak ki bir bilim veya sanattır.

— Kabul edeceklerdir.

— "Ne çeşit bir bilim ve sanattır sonra görürüz, şimdilik sorduklarımıza Protagoras'la birlikte vereceğimiz cevapların doğruluğunu ispat için bunun sadece bir bilim olduğunu kabul etmek yeter. e

"Gerçekten, bilmem hatırlıyor musunuz? Protagoras'la birlikte hiçbir şeyin bilimden üstün olamıyacağını, bilimi zevk gibi şeylerden daima üstün tutulması sı gerektiğini söylediğimiz zaman, bize çok defa bilgili insanların bile kendilerini zevke kaptırabileceklerini söylemiştiniz. Biz bunu kabul etmeyince demiştiniz ki: "Pekâlâ Protagoras, Sokrates bu kendini zevke kaptırmak değilse nedir, siz buna ne dersiniz? Söyleyin bize." O Zaman hemen size cahillikten deseydik bizimle alay ederdiniz ama, şimdi, bizimle alaya kalkarsanız kendi kendinizle alay etmiş olursunuz. Çünkü kabul etmiştiniz ki; zevkler ve acılar yani iyiler ve kötüler arasında kötü bir seçmeye sebep olan şey, bilim eksikliğidir. Hattâ burada yalnız bilim eksikliği değil demin "ölçme" diye kabul ettiğimiz bilim de eksiktir. Öyleyse bilim noksanlığı yüzünden yapılan yanlış hareketlerin hep cahillik yüzünden yapıldığını pekâlâ bilirsiniz, öyle ki, kendini zevke kaptırmak cahilliklerin en berbatıdır. İşte aramızda bulunan Protagoras, Prodikos, Hippias bu hastalığı iyi edeceklerini söylüyorlar. Ama sizler bunun nedenini cahillikten başka bir şeyde ara- d e

dığınız için bu öğretmenlere — burada bulunan sofistleri söylemek istiyorum — ne kendiniz geliyorsunuz, ne de çocuklarınızı gönderiyorsunuz, çünkü bunların öğretilemez olduğuna inanmışsınızdır; onlara pay vermeye kıyamadığınız için, kendi işleriniz de, devlet işleri de yolunda gitmiyor.

358 — "İşte Protagoras'la, ben halka böyle cevap verirdik. Şimdi de Protagoras'la birlikte Hippias, Prodikos sizlere soruyorum, çünkü sizlerin de tartışma dışında kalmamanız gerek; nasıl, söylediklerim doğru mu, yanlış mı?"

Hepsi de bütün dediklerimin çok doğru olduğunu söylediler.

— "Öyleyse hoşun iyi, zahmetlinin de kötü olduğunu kabul ediyorsunuz değil mi? dedim Prodikos'tan da bir an için eşanlamlı sözcükler arasındaki ince farkları göstermekten vazgeçmesini istiyeceğim. Kuzum Prodikos hoş sözcüğüne ister "neşelendirici" ister
b "sevindirici" de, ne dersen de ,bunlardan vazgeç de sadece sorduğuma cevap ver."

Gülümseyerek aynı fikirde olduğunu söyledi, ötekiler de doğru buldu.

— "Peki dostlar, ya şunun hakkında ne düşünüyorsunuz? Hoş ve acısız bir hayatı mümkün kılan işler güzel değil midir? Her güzel iş de iyi ve yararlı değil midir?"

Doğru buldular.

— Dedim ki; "Hoş iyi ise, hiç kimse yoktur ki, yaptığı işten daha iyilerinin bulunduğunu bilsin veya
c buna inansın, bunları yapmak elinde olsun ama gene yapmasın. Bundan ötürü de bir insanın kendini

zevke kaptırması cahillikten, kaptırmaması da bilgelikten gelir."

Herkes doğru buldu.

— "Peki ama cahillik dediğiniz şey nedir, değerli şeyler hakkında yalan yanlış şeyler bilmekten başka ne olabilir?"

Hep birden gene doğru buldular.

— "Bundan şöyle bir sonuç çıkmaz mı? Kimse kötü veya kötü bildiği bir şeyi istiyerek yapmaz, zaten insanın kötü bildiklerini iyi bildiklerine üstün tutması tabiatına aykırıdır, nihayet iki kötü şeyden birini muhakkak seçmek gerekse, kimse azı dururken çoğunu seçmeye kalkmaz."

Bunda da gene uyuşuldu.

"Peki korku, yılgı dediğiniz bir şey var mıdır? Acaba siz de bu sözcüğü benim gibi mi anlıyorsunuz? Sana soruyorum Prodikos, bence korku olsun yılgı olsun bir tehlikenin beklenmesi demektir ne dersin?"

— Protagoras'la Hippias kabul ettiler, ama Prodikos buna yılgı değil, korku derler, dedi.

— Dedim ki; "sözcüğün ne önemi var Prodikos, ben yalnız şunu anlamak istiyorum, deminki söylediklerimiz doğru ise, bir insanın kaçınmak elindeyken, korktuğu şeylere atılması mümkün müdür? Şimdiye kadar elde ettiğimiz sonuçlardan bunun mümkün olamıyacağı anlaşılmaz mı? Gerçekten kabul etmiştik ki korkulan şey, kötü bilinen bir şeydir; kötü bilinen bir şeyi de kimse istiyerek ne seçer, ne de yapar."

Burada da uyuşuldu. 359

— "Prodikos, Hippias bunlar ortaya konduktan

sonra şimdi ilk söylediklerinin doğruluğunu ispat etmek Protagoras'a düşer; ama en başta söylediklerini yani erdemin beş bölümünden hiçbirinin birbirine benzemediği, her birinin başka başka şeyler olduğu hakkında söylediklerini değil de daha sonra söylediklerini anlatmak istiyorum; gerçekten biraz sonra demişti ki, bu bölümlerden dördü birbirine çok benzese bile hiç olmazsa bir tanesi yani cesurluk bunlara hiç benzemez,
b böyle olduğuna iyice inanmam için de şunları söylemişti: "Sokrates, birtakım insanlara rastlıyacaksın ki, çok dinsiz, çok eğri, çok ölçüsüz, çok cahildir ama gene de cesurdur; bu da cesurluğun, erdemin öbür bölümlerinden büsbütün başka bir şey olduğunu açıkça göstermez mi?" O zaman bu cevabına çok şaşmıştım, ama şimdi bu sorular üzerinde konuştuktan sonra daha çok şaşıyorum. O zaman kendisine cesurlar atak mıdırlar diye sormuştum.

Bana "evet atak, üstelik de atılgandırlar" demişti.

— "Cevabını hatırlıyorsun değil mi Protagoras?
c Hatırladığını söyledi.

— "Peki öyleyse söyle bakalım, cesurların atıldıkları tehlikeler nelerdir, bunlar korkakların atıldıkları tehlikeler midir?"

— "Hayır"

— "Öyleyse başka tehlikelerdir."

— "Evet"

— "Korkaklar tehlikenin bulunmadığı yere, cesurlar da tehlikeye gitmezler mi?

— "Gerçekten Sokrates, herkes böyle düşünür."

d — "Doğru, dedim; ama sana onu sormuyorum

ki, cesurların atıldıkları tehlikeler hakkında senin ne düşündüğünü anlamak istiyorum. Bunlar gerçekten tehlikeli saydıkları şeylere mi atılırlar?"

— "Önce söylediklerimiz bunun doğru olamıyacağını göstermişti."

— "Evet, dedim; deminki ispatımız doğru ise, kimse gerçekten korkunç sandığı şeylere kendini atmaz; çünkü biraz önce göstermiştik ki: "kendini kaptırmak" cahillikten gelir."

Doğru buldu.

— "Öyleyse herkes; cesurlar kadar korkaklar da, hep güvendikleri şeylere atılırlar, bundan da cesurların olsun korkakların olsun hep aynı şeylere atıldıkları anlaşılır."

— "Ama, Sokrates cesurların atıldıkları şeyler, korkakların atıldıkları şeylerin tam karşıtıdır; uzağa gitmiyelim, örneğin cesurlar savaşa can atarlar, halbuki korkaklar kaçmaya bakarlar."

— "Savaşa gitmek güzel bir şey mi, yoksa utanılacak bir şey mi" dedim.

— "Güzel bir şey."

— "Mademki güzeldir, öyleyse iyidir de, demin böyle olduğunu kabul etmemiş miydik? Gerçekten, güzel hareketlerin iyi olduğunu kabul etmiştik değil mi?"

— "Doğru, gene aynı fikirdeyim."

— "Peki ama, dedim; savaş güzel ve iyi bir şeyse, 360
bundan kimler kaçabilir."

— "Korkaklar." dedi.

— "Peki madem ki, bu hareket güzel ve iyidir, öyleyse hoştur da değil mi?"

— "Bunun üzerinde aşağı yukarı uyuşmuştuk" dedi.

— "Öyleyse korkaklar en iyi, en güzel ve en hoş tarafı bilerek mi seçmiyorlar dersin?"

— "Bunu kabul edecek olursak söylediklerimizin hepsini yıkmış oluruz."

— "Peki, cesurlar en iyi, en güzel ve en hoş tarafı seçmezler mi?

— "Buna, hayır denemez."

— "Cesurların ne korktukları zaman utanç verecek korkular, ne de atak davrandıkları zaman utanç verecek ataklıkları vardır; doğru değil mi?"

Doğru buldu,

— Ataklıkları utanç verici değilse güzeldir değil mi?

Doğru buldu.

— "Güzelse o halde iyidir de.„

— "Evet„

— "Ama korkaklar, deliler bunun tersine olarak hep utanç verecek korkaklıkları ve ataklıkları gösterirler değil mi?„

Doğru buldu.

— "Peki ataklıkları, utanç verici ve kötü şeylerse sebebi bilgi eksikliğinden, cahillikten başka bir şey olabilir mi?"

— "Olamaz" dedi.

— "Peki, korkağı korkak kılan şeye korkaklık mı, cesurluk mu dersin?"

— "Elbette korkaklık derim."

— "Onlara korkulacak şeyleri bilmedikleri için korkak dememiş miydik?"

— "Evet"

— "Öyleyse bu bilgisizlikleri yüzünden korkaktırlar değil mi?

— "Evet"

— "Peki, onları korkak kılan şeyin, korkaklık olduğunu söylememiş miydin?

— "Evet söylememiştim."

— "Öyleyse korkaklık, korkulacak ve korkulmıyacak şey hakkındaki bilgisizliktir."

"Evet" işareti etti.

— "Peki cesurluk korkaklığın karşıtı değil midir? dedim." d

— "Evet" dedi.

— "Korkulacak ve korkulmıyacak şey hakkındaki bilgi de korkulacak ve korkulmıyacak şey hakkındaki bilgisizliğin karşıtıdır değil mi? Gene bir "evet" işareti etti.

— "Bu bilgisizlik de korkaklıktır değil mi?"

Bu sefer istemiye itemiye bir "evet" işareti etti.

— "Öyleyse korkulacak ve korkulmıyacak şeyler hakkındaki bilgi cesurluktur ki; bu korkulacak ve korkulmıyacak şeyler hakkındaki bilgisizliğin tam karşıtıdır."

Burada artık cevap veremez oldu, sustu.

Bunun üzerine dedim ki: "Haydi bakalım Protagoras sorduklarıma ne evet ne hayır diyorsun."

— "Hükmü sen ver" dedi.

— "Pek iyi, ama sana bir şey daha sorduktan sonra; gene eskisi gibi çok cahil ama gene de çok cesur • insanların bulunabileceğine aklın yatıyor mu?"

— "Sokrates, anlıyorum; ille beni söyleterek üstünlüğünü göstermek istiyorsun. Pek iyi istediğin olsun, şimdiye kadar söylediklerimize göre bunun artık böyle olması mümkün değildir."

— "Gene söyliyeyim ki, bütün bu sorduklarım hep erdeme bağlı sorunları incelemek ve erdem denen
361 şeyin ne olduğunu anlamak içindir. Çünkü bu nokta bir kere aydınlandı mı, üzerinde uzun uzadıya tartıştığımız sorun da — bilirsin, bu tartışmada ben erdem öğretilemez iddiasını gütmüştüm, sen de öğretilir demiştin — aydınlanmış olur.

"Şimdi bana öyle geliyor ki, tartışmamız sona ererken sözlerimiz sanki bizi suçlandırıyor, alaya alıyor; bunlar dile gelseydi bize şöyle derdi: "Protagoras, Sokrates siz ne acayip insanlarsınız. Sokrates sen ki, önceleri erdemin öğretilemez olduğunu iddia etmiş-
b tin, şimdi doğruluğun, ölçünün, cesurluğun hep birer bilim olduğunu ispata çalışmakla ilk iddianın tam tersini ileri sürüyorsun; böyle bir iddia da erdemin öğretilir bir şey olduğunu açıkça göstermez mi? Gerçekten erdem, Protagoras'ın şimdi iddia ettiği gibi bilimden gayrı bir şeyse elbette ki, öğretilir bir şey olamaz. Ama Sokrates, dediğin gibi, erdem gerçekten bir bilimse nasıl olur da öğretilir bir şey olamaz? Protagoras'a gelince; o da önce erdemin öğretilebildiğini söylemişti ama şimdi de var gücüyle erdemin bir bilim olmadığını ileri sürüyor, böylece ilk iddiasının tam tersini savu-
c nuyor.

"Protagoras; fikirlerimizin böyle şaşılacak derecede altüst olması üzerine bu sorunu aydınlatmak meraki beni büsbütün sardı. Bu sorun üzerinde bu kadar

çekiştikten sonra, erdemin özü nedir? Erdem öğretilir mi, öğretilmez mi, bütün bunları yeniden gözden geçirmeyi çok isterim. Çünkü senin Epimetheus'un, dediğin gibi dağıtma işinde bizleri nasıl unutuverdiyse, bu tartışmamızda haberimiz olmadan bizi şaşırtmış olmasın. Ben kendi hesabıma masaldaki Prometheus'u Epimetheus'dan üstün tutarım. İşte bu sorunları incelerken hep Prometheus'u kendime örnek alıyorum. Onun uzağı görüşü benim bütün hareketlerim için bir esin kaynağı oluyor. Razı olursan, önce de dediğim gibi bu sorunu birlikte incelemek beni çok sevindirecek. d

Protagoras dedi ki: "Sokrates çabana tartışmaları yönetişine hayranım. Meziyetlerimden biri de kıskanç olmamamdır. Karşılaştığım insanlar içinde seni çok beğendiğimi, akranlarından çok üstün tuttuğumu herkese sık sık söylerdim. Şunu da söyliyeyim ki; günün birinde seni en ünlü bilgeler arasında görürsem, şaşmıyacağım. Tartışmaya gelince onu başka bir gün gene ele alırız, şimdilik görülecek başka işlerim var." e

— "Pek iyi, nasıl istersen, dedim. Ben de zaten başka bir yere gidecektim, Kallias'ın hatırı için kalmıştım." 362

Böylece konuştuktan sonra birbirimizden ayrıldık.

Batı Klasikleri

20

No. 11226

TOPTAN SATIŞ
İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, Adana, Antalya, Burdur, Elazığ, Erzurum,
İzmir, Samsun, Sivas, Trabzon, Van ve Zonguldak
Bölge Şeflikleri.

PERAKENDE SATIŞ
Millî Eğitim Yayınevleri
ve Bakanlık yayınları satıc[illegible]

% 8 KDV DAHİL FİYATI: 200000[illegible]
(138889 Lira + 1111[illegible]